

YTTRANDETS YTTRE FORM OCH AVSEDDA FUNKTION
-En studie över de olika meningstypernas primära och sekundära
illokuta funktioner i serietidningstexter

Pro gradu - avhandling
i nordisk filologi
vid Jyväskylä universitet
Våren 1998
Tuija Liukko

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Tuija Anna Marika Liukko	
Titel Yttrandets yttre form och avsedda funktion - en studie över de primära och sekundära illokuta funktioner i serietidningstexter	
Ämne Nordisk filologi	Typ av avhandling Pro gradu
Avhandlingen färdig vårterminen 1998	Antalet sidor 91
<p>Sammandrag</p> <p>Syftet med denna pro gradu - avhandling är att redogöra för förekomsten av de olika meningstyper serietidningstexter samt hurdana direkta och indirekta illokuta funktioner dessa meningstyper har. Huvudsakligen är denna avhandling deskriptiv men för att förtydliga fördelningen av de olika meningstyper har jag också tagit med ett kvantitativt inslag.</p> <p>I avhandlingens teoridel presenteras först de olika delområdena i studiet av språk och sedan redogörs närmare för talhandlingsteori och i synnerhet de olika illokutions typerna. Till slut presenteras också de konversationella reglerna, samarbetsprinciper och artighet eftersom det alltid finns vissa regler som styr talhandlingar.</p> <p>Materialet består av kodade, fullständiga meningar som är tagna ur två slumpmässigt utvalda Kalle Anka serietidningar. Kriterierna för en fullständig mening var att den innehöll det finita verbet eller att den kunde tolkas utan större risk till missförstånd. Varje mening som ansågs vara fullständig fick en kod beroende på om den fanns på den första sidan på meningstypen och på den andra sidan på den illokuta funktionen. Förutom dessa två kriterier påverkade meningarnas tolkning också vissa utomspråkliga faktorer som t.ex. Kontexten där meningen uttalades och figurens ansiktsdrag.</p> <p>Meningen med avhandlingen var inte att upptäcka någonting nytt utan snarare att åsädliggöra vilka meningstyper som förekommer i serietidningstexter och vilka funktioner de kan ha. Alla meningstyper var representerade i materialet men de slutliga resultaten visade att påståendesatserna och deras olika illokuta funktioner dominerade i materialet. Av de förekommande illokutionstyperna var representativa den mest dominerande gruppen trots att varje meningstyp har en egen primär illokut funktion. Expressiver och direktiver var de enda illokutionstyper som förekom som en sekundär illokut funktion i alla meningstyper.</p> <p>De resultat som jag fick kan inte generaliseras. Detta beror delvis på att kodningen av meningarna krävde viss subjektivitet och att min klassifikation av meningarna efter deras illokutionstyper avvek från den normala klassifikationen.</p>	
Uppslagsord syntax, semantik, pragmatik, talhandling, illokution	
Bibliotek/Förvaringsplats Aallon kirjasto	
Övriga uppgifter	

INNEHÅLL

1 INLEDNING.....	1
2 DELOMRÅDEN I STUDIET AV SPRÅK.....	2
2.1 Fonologi och fonetik.....	2
2.2 Morfologi.....	4
2.2.1 Ordböjning.....	5
2.2.2 Ordbildning.....	5
2.3 Lexikon.....	7
3. SYNTAX.....	9
3.1 Allmänt.....	9
3.2 Syntax och dess ställning i språket.....	10
3.3 Påståendesatsernas form och talfunktion.....	12
3.4 Frågesatsernas form och talfunktion.....	13
3.5 Imperativsatsernas form och talfunktion.....	15
3.6 Utropssatsernas form och talfunktion.....	17
4. SEMANTIK.....	19
4.1 Allmänt.....	19
4.2 Olika slag av betydelser.....	20
4.2.1 Ordsemantik och ords språkliga betydelser.....	20
4.2.2. Satsbetydelse.....	22
4.3 Sanningsvillkor.....	24
5. PRAGMATIK.....	25
5.1 Allmänt.....	25
5.2 Semantik vs pragmatik.....	26
5.3 Yttrande-betydelsen.....	27
5.4 Pragmatiska presuppositioner.....	28

6. TALHANDLINGSTEORI.....	30
6.1 Om talakter.....	30
6.2 Klassifikation av illokutionstyper.....	32
6.3 Om konversationella och interaktionella regler.....	35
6.3.1 Grices samarbetsprinciper och dess maximer.....	36
6.3.2 Artighet.....	37
7. OM MATERIAL OCH METODER.....	38
8. OM PÅSTÅENDESATSERNAS FUNKTIONER.....	40
8.1 Direkt funktion.....	41
8.2 Indirekta funktioner.....	43
9. OM FRÅGESATSERNAS FUNKTIONER.....	47
9.1 Direkt funktion.....	47
9.2 Indirekta funktioner.....	49
10. IMPERATIVSATSERNAS FUNKTIONER.....	54
10.1 Direkt funktion.....	54
10.2 Indirekta funktioner.....	57
11 UTROPSSATSERNAS FUNKTIONER.....	58
11.1 Direkt funktion.....	59
11.2 Indirekt funktion.....	62
12. RESULTAT OCH DISKUSSION.....	63
LITTERATURFÖRTECKNING.....	67
BILAGA.....	71

1 INLEDNING

I dagens samhälle har kommunikationen blivit allt viktigare och det naturligaste sättet att kommunicera är att man använder språket. Kommunikation är dock inte bara informationsöverföring utan den innehåller också olika sociala aspekter och samspel mellan människor. Kommunikation är undviklig eftersom den uppstår i varje situation där två eller flera människor börjar samtala med varandra. Det är viktigt att man i en sådan situation kan med sin utsaga påverka andra människor och deras agerande. Men minst lika viktigt är att man själv är öppen för andras kommentarer.

Språket som kommunikationsmedel är ett så heterogent system att man beroende på talsituationen och talarens avsikt kan uttrycka sig på många olika sätt. Man kan använda sig av t.ex. vädjanden, förslag, uppmaningar, provokativt tal, hotelser mm. vilka för det mesta avgör hurdan meningstyp som väljs för uttrycket. Men ibland kan någon meningstyp användas i en funktion som inte är den mest typiska för just den meningstypen. Trots det förstår lyssnaren oftast vad talaren menar med sin utsaga. Förutom valet av meningstyp och illokutionstypen finns det alltså vissa utomspråkliga faktorer som har inverkan på att kommunikationen fungerar. Det finns vissa samtalsregler som både talaren som lyssnaren måste följa för att kommunikationen skulle gå så friktionsfritt som möjligt.

Syftet med denna pro gradu-avhandling är att jag vill ta reda på i vilka illokuta funktioner de olika meningstyperna förekommer i en serietext och vilka möjliga sekundära funktioner de olika meningstyperna kan ha. Dessutom tar jag också hänsyn till hur mycket den bildliga kontexten påverkar tolkningen av yttrandena och hurdan utsagans artighetsgrad är och hur effektivt samtalsdeltagarna använder samarbetsprinciper.

Avhandlingens teoridel börjar med att jag först presenterar de olika delområdena i studiet av språk. Huvudvikten ligger på syntax, semantik och pragmatik på vilka jag sedan kommer att basera min analys. I följande kapitel presenteras närmare talhandlingsteori och de olika illokutionstyperna. I samma kapitel redogörs också de konversationella reglerna, samarbetsprinciperna och artighet eftersom talhandlingarna inte endast består av sammansatta meningar utan det krävs vissa regler för att styra kommunikationssituationen.

För min analys kodar jag alla meningar som förekommer i två slumpmässigt valda serietidningshäften. Klassificeringen sker främst med avseende på meningstypen och först sedan tas hänsyn till vilken illokut funktion meningarna har. Denna avhandling är huvudsakligen deskriptiv men jag har också en kvantitativ del. I den kvantitativa delen räknar jag procentuella andelar bl.a. av de olika meningstyperna och illokutionstyperna. Dessa procenttalen åskådliggörs med tabeller. I sista kapitlet sammanfattas de viktigaste resultaten.

2 DELOMRÅDEN I STUDIET AV SPRÅK

Språket är inte ett enda odelat system utan det finns vissa regelbundenheter och upprepade fenomen som man måste tillägna sig för att kunna använda språket. Språket är ett flexibelt och samtidigt ett mycket komplext system. Inom språket skiljs det mellan fem olika delområden som består av språkliga element som kompletterar varandra så att språket blir ett förståeligt, konventionaliserat system. Enligt Fred Karlsson (1994, 11-15) har språket fem olika delområden; fonologi, morfologi, lexikon, syntax och semantik. I hans indelning bildar de här delområdena det egentliga språkliga systemet. För att kunna använda detta system behövs pragmatik som sedan förknippar systemet till språkanvändningen. I följande avsnitt presenterar jag först de tre första delområdena fonologi, morfologi och lexikon som inte är så relevanta för min analys. Jag koncentrerar mig mera på syntax, semantik och pragmatik eftersom min analys närmast berör dessa språkliga områden.

2.1 Fonologi och fonetik

Alla delområden av språket står i en hierarkisk relation till varandra och lägst i denna hierarki står forskningen av ljudstrukturen dvs. fonologin. Inom fonologin behandlas språkljudens funktion och systematiska relationer. Alla yttranden i ett språk är uppbyggda av ett begränsat antal av små ljudenheter som återkommer i olika kombinationer. Dessa ljudenheter är fonem och de är de minsta betydelseskiljande enheterna i språket. Inom

fonologin försöker man urskilja dessa fonem samt andra distinktiva ljudskillnader som är viktiga för språkets struktur. (Elert 1995, 134-135.)

Den centrala metoden som används vid fonemanalysen är sökandet av ordpar som kontrasteras minimalt med varandra. *Den minimala kontrasten* uppstår när två ord inte har samma betydelse och som skiljer sig från varandra bara på ett fonem t.ex. *bil* [bi:l] - *mil* [mi:l], *sy* [sy:] - *sky* [ʃy:]. När det visar sig att minimiparet *b-m* har en distinktiv funktion, som i exemplet ovan, sägs dessa ljud stå i en s.k. *fonetisk opposition*. I det första exemplet bevisar minimiparet *b-m* att det verkligen är fråga om olika fonem eftersom orden inte betyder samma sak. Om man inte kan hitta minimipar hos två ljud och de båda förekommer bara i en viss språklig omgivning (t.ex. den ena bara före öppen och rundad vokal och den andra före en sluten och rundad vokal) sägs ljuden vara i en *komplementär distribution*. För att kunna urskilja olika fonem genom att söka minimipar måste talaren ha kännedom om ordens betydelse. I det senare fallet är det fråga om allofoner dvs. fonemets varianter som skiljer sig i ljudets uttalsställe och -sätt. I det naturliga talet är den infödda talaren oftast inte medveten om dessa allofoner eftersom han omedvetet klassificerar dessa som ett ljud. Som motsats till detta kan två ljud förekomma i samma ljudomgivning utan att vara i fonetisk opposition med varandra. Då är skillnaden inte distinktiv utan det är fråga om *fri variation* och ljuden är allofoner av ett fonem. (Elert 1995, 135-136, Karlsson 1994, 56-57, 59.)

Till fonologins domän hör också *fonotax*. Det betyder de distinktioner som gäller sammansättningen av fonem. De fonotaktiska distinktionerna gäller främst konsonant- och vokalsammansättningar dvs. hur många konsonanter eller vokaler kan förekomma efter varandra och i vilken ordning. Dessa distinktioner är inte likadana i alla språk p.g.a. att varje språk har ett eget fonemförråd och regler för hur fonemen kan kombineras. (Karlsson 1994, 56-74, Elert 1995, 136.)

När man talar om fonologin får man inte glömma fonetiken. Fonologin kan i en viss mening anses vara motsatsen till fonetiken. Inom fonetiken undersöker man språkljud som fysiska företeelser i stället för kommunikativa företeelser. Även om fonologin och fonetiken undersöker språkljuden från olika synpunkter kan de inte skiljas från varandra. I fonetiken ses talet som ett kontinuum i ständig växling och beskrivningen av dessa företeelserna sker med

anatomiska, fysiologiska eller akustiska termer. Den fonetiska spårkänsligheten kunde bli alltför detaljerad utan någon fonologisk synpunkt därtill. Fonologin för sin del utgår från helhetsförhållandena i ett visst språk och lägger mer vikt på relationer mellan de språkliga enheterna. Detta kunde utan den fonetiska synpunkten vara för abstrakt och därför är det viktigt att lägga också märke till de fysiska egenskaperna av språkljuden dvs. hur de olika ljuden bildas med de mänskliga talorganen. (Karlsson 1994, 56, Elert 1995, 9, 134.)

2.2 Morfologi

Nästa steg i hierarkin är morfologin dvs. formläran. Ord och mening är de två grundläggande begreppen i lingvistik. Det är dock svårt att ge några fasta och allmängiltiga definitioner om ord och mening men man kan säga att en mening består av ord och ett ord består av ljud/foner. Inom morfologi undersöks ordens inre strukturer med avseende på deras morfologiska delar morfem. (Karlsson 1994, 75). För någon som kan svenska är yttrandet *vaädeduser* är ett ljudförlopp som har en viss betydelse. När man tittar närmare på ljudförloppet kan man skilja sex mindre delar i det *va* (vad), *ä* (är), *de* (det), *du*, *se-* (verbstam), *-r* (ett tecken på verbets presensform). Var och en av de här små delarna har en egen betydelse. I den moderna språkbeskrivningen kallas sådana minsta betydelsebärande enheter i språket för morfem. Morfem kan antingen vara enkla oböjda eller osammansatta ord eller stammar som har en självständig betydelse eller sammansättningsled, böjnings- eller avledningsändelser som har en grammatisk funktion, dvs. betydelsen är grammatisk. (Elert 1995, 7-8, 134.)

Morfem kan anses antingen vara fria eller bundna beroende på om de kan förekomma ensam i text eller tal (*stol*, *hus*) eller om de kräver andra morfem eller ord för att kunna förekomma (*o+klok*, *svin+aktig+het+en+s*). De bundna morfemen kallas för affix och de ansluter sig oftast till ordets stam. Det finns tre olika slags affix beroende på den position där de ansluter sig till ordet. Affix som förekommer som förstavelser framför ordets stam kallas för prefix, de efter stammen är suffix och affix inom ordet kallas för infix. (Karlsson 1994, 81, 91-92, Elert 1995, 134.)

2.2.1 Ordböjning

Morfologin anses bestå dels av ordböjningen och dels av ordbildningen. Ordböjningen betyder att man med hjälp av affix eller andra morfologiska medel uttrycker det böjda ordets förhållande till andra ord i satsen. I flera språk finns det kriterier hur t.ex. adjektiv och pronomen ska kongruera i förhållande till sitt huvudord och detta uttrycker man genom ordböjningsmorfem. I svenskan kongruerar t.ex. adjektiv med huvudordets genus, species och numerus (*ett stor+t hus, de snäll+a hund+ar+na*) medan man i substantivböjningen måste ta hänsyn till fyra morfologiska kategorier genus, numerus, species och kasus. Ordböjningen påverkar inte ordets ordklass oavsett hur många affix man än tillägger (*djur+et+s*). Stammens ordklass kan ändras bara när man bildar nya ord. Av substantivet *djur* kan man t.ex. med ett avledningssuffix bilda ett adjektiv (*djur+isk*) och då har den ursprungliga stammen inte längre samma ordklass. Ord som tillhör samma ordklass och har i princip en likadan böjning delas in i underkategorier. Dessa underkategorier inordnas i klasser efter de affix som är typiska för just den kategorin. I svenskan delas t.ex. substantiv sammanlagt in i fem deklinationer och varje deklination har sina egna typiska drag enligt vilka substantiv sedan klassificeras (1:a dekl. stammen har en-genus slutar på *-a* och får suffixet *-or* i den obest. pluralisformen osv.). På samma sätt delas de svenska verb in i fyra konjugationer (1:a konj. infinitivstam på *-a*, böjningssuffixet i presens är *-ar*, i preteritum *-ade* och supinumändelsen är *-at*). Varje deklination och konjugation har alltså sina typiska böjningsändelser och morfologiska ändringar som sker under böjningen. (Karlsson 1994, 75, 97-100.)

2.2.2 Ordbildning

Ordbildningen betyder att man bildar nya, potentiella ord, lexem, som inte längre har samma betydelse som den ursprungliga stammen (Karlsson 1994, 180). Ordbildningsläran beskriver hur ordstammar som består av mer än ett morfem är uppbyggda. Sammanlagt finns det fyra olika sätt att bilda nya ord, genom avledning, sammansättning, förkortning och inlåning. (Karlsson 1994, 180, Jörgensen & Svensson 1987, 42.) I det här sammanhanget tar jag bara fram det konstruktiva/strukturella ordbildningssättet då morfem utelämnas från eller tilläggs

ordstammen. I nya lexem finns det normalt minst två typer av morfem. Det måste finnas ett självständigt morfem som ensamt kan fungera som en ordstam (sådana morfem är t.ex. *skön*, *hund* och *sol*). Därtill behövs icke-självständiga morfem, affix. (Jørgensen & Svensson 1987, 42.)

I sådana språk som använder affix avleds nya ord oftast genom att tillägga ett prefix eller ett suffix till ordstammen. Man måste komma ihåg att det i det här fallet inte är fråga om ordböjning eftersom ordstammens ordklass och betydelse ändras p.g.a. avledningen. En avledning kan vara antingen en prefix- eller en suffixavledning. Nästan varje språk har en viss mängd avledningar som kan vara mer eller mindre produktiva. De produktiva avledningarna kan ansluta sig till nästan vilken stam som helst medan de improduktiva affix inte längre används för att bilda nya ord. I en avledning kan grundordet vara en rot (*skönhet*) eller en flermorfemig ordstam (*vänlig-het*). (Jørgensen & Svensson 1987, 42, Karlsson 1994, 180.)

Många av svenskans substantiv har man fått genom att lägga ett suffix till ett adjektiv, ett verb eller ett annat substantiv (Viljanen & Viljanen 1995, 44). Ord som är bildade med ett och samma suffix tillhör alltid samma ordklass och är semantiskt överensstämmande, dvs. deras innehåll kan uttryckas i likartade omskrivningar (*flyttbar— som är möjlig att flytta, tänkbar — som är möjlig att tänka*) (Jørgensen & Svensson 1987, 43). De vanligaste avledningssuffixen i svenskan är *-(n)ing*, *-are*, *-bar*, *-het*, *-lek* osv. (Viljanen & Viljanen 1995, 44-45). I svenskan finns det också prefix som ändrar ordets betydelse genom att göra den negativ. Sådana prefix är t.ex. *o-* (*vän - ovän*), *miss-* (*bruk - missbruk*) och *van-* (*sinne - vansinne*). Av de ovannämnda prefixen är *van-* kanske inte lika produktivt som de andra. (Karlsson 1994, 180, Viljanen & Viljanen 1995, 43-45.)

Ett annat mycket vanligt sätt att bilda nya ord är sammansättning (Karlsson 1994, 180). I en sammansättning utgörs både förled och efterled av en stam. Leden kan vara jämställda med varandra även om det är vanligare att det ena ledet utgör en bestämning till det andra. När leden är jämställda med varandra kan sammansättningarna omskrivas och leden kombineras med *och* (*en blågul flagga — en flagga som är blå och gul*). I det andra fallet är huvudledet omskrivningens huvudord som bestäms av biledet (*ett träbord — ett bord av*

trä) Det tredje sättet som används i ordbildningen är förkortningen. Då forkortas ord genom att delar av dem stryks. Strykningen kan ske på flera olika sätt. Man kan t.ex. stryka morfem initialt (*automobil*), finalt (*drickspengar*) eller medialt (*motorhotell*). Det är också mycket vanligt att ord reduceras så mycket att bara initialerna till morfem kvarstår (*UtrikesDepartementet*). Huvudregeln vid ordbildningen är att morfem kombineras eller reduceras så att det inte förekommer ändringar i skarven. (Jørgensen & Svensson 1987, 49, 53, 55.)

Alla naturliga språk kan med hjälp av morfologin klassificeras i tre huvudtyper med avseende på hur ordbilningen sker. Det finns språk där det inte finns bundna morfem utan orden är oföränderliga enheter. I sådana språk används inte avledningar för att uttrycka t.ex. pluralis utan betydelsen måste framgå av talsituationen och ordföljden. Sådana språk kallas för isolerande språk. Den andra huvudtypen utgörs av de agglutinerande språken där bundna morfem tilläggs ordstammen utan några morfologiska ändringar. Ett exempel på sådana språk är t.ex. de turkiska och uraliska språken. Den tredje huvudtypen är de s.k. flekterande språken som har ljudförändringar som påverkar ordens betydelser som t.ex. i germanska språk när man bildar preteritumformen av starka verb. Det är nästan omöjligt att uppdelat morfem i segment. Därtill har några indianspråksforskare tillagt de polysyntetiska språken som har väldigt mycket bundna morfem (till och med över tio styck i ett ord) som har en mångtydigare betydelse än vanliga avledningar eller avledningsändelser. Därför har sådana språk ingen klar skillnad mellan ett ord och en mening. (Karlsson 1994, 106-107.)

2.3 Lexikon

När det är tal om språket är termen *ord* kanske det vanligaste uttrycket som används. Denna term är dock inte så lätt att definiera och därför måste man skilja på minst två olika betydelser. För det första brukar man säga att ett språk innehåller ett visst antal ord dvs. har ett ordförråd. Då tänker man *ord* i betydelsen lexikonenheter, *lexem*, som utgör ordförrådet. Med hjälp av dessa enheter kan man konstruera olika slags yttranden i ett språk. För det andra talar man om *ord* då man menar bitar (uppbyggnaden) av yttranden. Dessa bitar är grovt sagt de delar i yttranden som i skrift skiljs med ett mellanrum. Linell (1984, 156)

kallar ord i denna betydelse för *ordform*. Det är sålunda viktigt att komma ihåg att ordform och lexem inte är samma sak. Ett lexem är en enhet i lexikonet medan en ordform är en del i ett grammatiskt sammanhang. Många ordformer kan betraktas som olika former av samma lexem (*groda, grodan, grodor, grodorna, grodornas* är ordformer av lexemet *grod/a/*). Ordformerna har psykologisk realitet för språkanvändaren. I löpande tal finns det oftast inga pauser mellan ordformer men när talaren gör pauser lägger han dem in mellan ordformer. (Linell 1984, 156-157.)

Som det redan ovan har nämnts är lexem språkbrukarens byggelement när han konstruerar längre yttranden. Den viktigaste egenskapen som lexem har är deras kategori dvs. ordklass. Ordklasserna kan delas upp i två huvudkategorier, innehållsord (substantiv, verb, adjektiv, adverb) och funktionsord (pronomen, räkneord, prepositioner, konjunktioner). Funktionsordklasserna är små och slutna (nya ord tas in sällan) medan innehållsorden bildar synnerligen stora och öppna ordklasser, där nya ord kan praktiskt taget obegränsat tas in. Ett flertydigt lexem kan tillhöra flera ordklasser (*en skola, -n, -or, -na* subst. och *skola, -ar, -ade, -at* verb). Det är inte så enkelt att dela ord i ordklasser och därför kommer det alltid att finnas grännsfall. (Linell 1984, 160, Karlsson 1994, 173-174.)

De mest centrala orden i ett språk utgör det s.k. kärnordförrådet. Dessa ord är etablerade och kända av de flesta språkanvändare. De etablerade orden kan vara enkla men också sammansatta eller avledda. De flesta etablerade orden är lexikaliserade dvs. med hjälp av morfosyntaktiska regler är det möjligt att avgöra ordets betydelse. Lexikaliseringar delas in i tre grupper: 1. De enkla grundorden i ett språk (*gröt, själ*) 2. Avledningar vars betydelse inte kan härledas direkt ur stammens och avledningarnas grundbetydelse (*förening* 'förena') 3. Sammansättningar vars helhetsbetydelse inte är densamma som den av dess delar (*nyckelfråga* 'en avgörande fråga'). Skillnaden mellan grupperna 2 och 3 är dock inte alltid helt klar. Därtill finns det nya, förut oanvända s.k. *tillfälliga ord*. Dessa ord är produktivt skapade sammansättningar som inte nödvändigtvis behöver någon kontext för att bli förstådda (*generationsklyfta*). Det tillhör de tillfälliga ordens karaktär att de inte har något samband med det redan existerande lexemet. Ofta är de tillfälliga orden bara av övergående natur men några av dem kan bli lexikaliserade. (Karlsson 1994, 176-177.)

Det finns tiotusentals grundord som är så gott som oberoende av talsituationen eller samtalsämnet. På grund av samhällets snabba utveckling har också ordförrådet blivit mera specifikt. I språkbruket har det uppstått ett stort antal stilarter varav man har använt sådana termer som *fackspråk*, *teknolekt*, *specialspråk*. Nästan varje yrke o.dyl. har ett eget specifikt ordförråd och en terminologi som inte är kända för alla språkbrukare. Antalet facktermer varierar från ett tiotal ord till några tusen ord. Sådana här specialområden har egna ordlistor där termer och deras betydelser förklaras. (Karlsson 1994, 178-179.)

3. SYNTAX

3.1 Allmänt

Termen syntax härstammar från det forngrekiska ordet *syntaxis* som är ett verbalsubstantiv och betyder 'sammanställning' 'setting out together' eller 'anordning' 'arrangement'. Detta betyder att syntaxen har med det att göra hur orden kan kombineras till större enheter, satser. (Matthews 1981, 1.) Inom syntax är forskningsområdet alltså satsernas struktur. Man vill veta vilka delar satserna består av, vilka delarnas relationer och uppgifter är och hur dessa delar kan kombineras med varandra. Därför kallas syntaxen också för satsläran. (Karlsson 1994, 109.)

Det händer ibland att man hör talas om grammatiken även om talaren enbart menar de syntaktiska regler enligt vilka ord kan kombineras till satser. I själva fallet är grammatiken snarare ett abstrakt språkssystem som innehåller alla de språkliga delområdena. (Muittari 1987, 22.) Det finns däremot flera olika syntaktiska modeller om hur satser och deras struktur kan beskrivas. Oftast är de här modellerna nära besläktade och kan därför inte skiljas helt från varandra. (Hakulinen & Karlsson 1979, 28.) I den här uppsatsen tänker jag inte presentera de olika modellerna utan koncentrerar mig närmast på de olika satstypernas (påstående-, fråge-, imperativ- och utropssats) form och funktion i den traditionella grammatiken. Sedan förklarar jag hurdana illokutiva funktioner dessa satstyper kan ha. Men först ges lite information om syntax i allmänhet och dess ställning i språket.

3.2 Syntax och dess ställning i språket

Trots det att syntax, såsom alla andra delområden, är ett ganska självständigt delområde kan man inte dra någon klar gräns mellan de olika nivåerna. Detta beror på att alla delområden på något sätt ansluter sig till varandra och samverkar med varandra. Man kan se på saken t.ex. så att satsen i princip tillhör syntaxens forskningsområde men samtidigt påverkar alla andra delområden hur satsen bildas, används och tolkas. Eftersom det finns otaliga satser och uttryck i språket kan man inte utgå ifrån att alla uttryck och deras betydelser finns färdigt lagrade i minnet. Därför behövs de olika språkliga delområdena som alla innehåller sådan information som vid behov kan plockas upp och kombineras. Grundenheten i syntaxen anses således vara ett morfem, som för sin del finns förtecknade i lexikonet. Därtill har man syntaktiska normer som reglerar hur de lexikaliska grundenheterna kombineras till större enheter. Alla dessa tillsammans med fonologin och semantiken utgör grammatiken i språket. (Hakulinen & Karlsson 1979, 46, 48.)

En mening är den största ordkombination som kan hållas samman av olika syntaktiska relationer (samordning, underordning). Samtidigt är meningen den minsta enhet som kan fungera som ett självständigt yttrande. En mening består av en sats eller en samordning av satser. (Andersson 1993, 20, 116.) Jfr exempel:

- (1) a. Lisa kommer hem.
- b. Sataa. Tuulee.
- c. Det regnar. Det blåser.
- d. God dag. Rökning förbjuden.
- e. Var det Lisa som skolkade? - Inte bara Lisa utan Kalle också.
- f. Borta bra, men hemma bäst.

En syntaktiskt fullständig sats i svenskan består av ett finitverb och minst ett nominalled (jfr (1a)). I finskan är också sådana satser möjliga som består endast av finitverbet (jfr (1b)) men i svenskan är satsen fullständig först när den innehåller såväl predikatet som subjektet (jfr (1c)). Satserna kan också vara syntaktiskt sätt korrekta utan att vara fullständiga. Sådana satser som (jfr (1d)) kallas för *fragment* eftersom de helt saknar den syntaktiska strukturen

men de fungerar trots detta på samma sätt som fullständiga satser. Förkortade huvudsatser (*ellips*) anses också vara ofullständiga. Där har man utelämnat sådan information som kan tolkas p.g.a. kontexten. Dessa ofullständiga satser fungerar ofta som hälsningar, rubriker, svar på frågor eller fasta uttryck (jfr (1e) och (1f)). (Karlsson 1994, 109-111, Hakulinen & Karlsson 1979, 64, Jörgensen & Svensson 1995, 159-160.)

Enligt Hakulinen & Karlsson (1979, 276) betyder begreppet satstyp de modus som ansluter sig till syntaxen. Varje satstyp kan klassificeras enligt deras form eller funktion och enligt Karlsson (1994, 166) presenterar den klassiska klassifikationen på talfunktionen på följande sätt:

(2) MENINGSTYP	EXEMPEL
Påståendesats	Lisa sjunger.
Frågesats	Sjunger Lisa? Är det Lisa som sjunger? Vem sjunger?
Imperativsats	Sluta sjunga! Sjung inte!
Utropssats	Vilken härlig röst hon har!

I (2) presenteras svenskans meningstyper och exempel på dem. Varje meningstyp har någon typisk primär illokut funktion men förutom detta kan de ha andra, sekundära funktioner. Påståendesatsernas primära illokuta funktion är *representativ* (påståenden, redogörelser osv.) men deras sekundära funktioner är *kommissiver* (löften, hotelser osv.), *direktiver* (uppmaningar, befallningar), *deklarativer* (utnämningar, dop osv.) och *frågor*. Frågesatsernas primära illokuta funktion är att fråga men de kan också användas i en direktiv, kommissiv eller representativ funktion. Imperativsatser och utropssatser har oftast bara en illokut typ nämligen den direktiva funktionen för imperativer och den expressiva funktionen för utrop. I vissa sammanhang kan utropssatser ha en direktiv funktion. Av de ovannämnda illokutionerna har alla, förutom deklarativer och kommissiver, en egen typisk meningstyp. De illokuta typerna förklaras noggrannare nedan i avsnitt 6.2 (se s. 32). I följande avsnitt kommer jag att närmare presentera de ovannämnda satsernas form och funktion. Vid behov tar jag upp mera information om de allmänna syntaktiska reglerna.

3.3 Påståendesatsernas form och talfunktion

Påståendesatser, dvs. *deklarativa satser*, är en av de tre huvudsatstyperna. Formellt kännetecknas de av att det finita verbet alltid står på plats två i satsen. I fundamentet framför det finita verbet står oftast ett subjekt eller ett TSR-adverbial. En påståendesats anses i alla grammatikmodeller vara en neutral, omarkerad grundsats vars funktion normalt är att uttrycka ett påstående eller en beskrivning. (Hakulinen & Karlsson 1979, 277, Jørgensen & Svensson 1987, 105-106, Karlsson 1994, 166.)

I olika talsituationer kan talaren markera sin utsaga beroende på hur han vill att den ska uppfattas. Beroende på hur han själv förhåller sig till sin utsaga väljer han mer eller mindre omedvetet en viss satstyp för att uttrycka sig. Jfr följande exempel:

- (3) a. Det regnar ute. Jag läser tidningen varje dag.
- b. Du går och lägger dig nu. (gå och lägg dig..)
- c. Du kan inte komma med oss nu. (kom inte med...)
- d. Alla mina skjortor är smutsiga. (tvätta dem)

Deklarativer har i princip betydelsen att talaren tror på innehållet i sin utsaga. Därför anser man att grundfunktionen hos deklarativer är ett påstående eller ett konstaterande (jfr (3a)). Alla satstyper kan vid sidan om sin primära talfunktion ha andra användningar och deklarativer är inget undantag. Med påståendeformade satser kan man med avseende på situationen uttrycka indirekta befallningar, frågor eller utrop. Att talaren uppfattar en deklarativ som en befallning kan man se på exemplen (3b) och (3c). Vid en normal deklarativ förväntas lyssnaren inte att utföra någon handling och det är möjligt att han reagerar med ett intetsägande svar som t.ex. *Jaså det* eller *Jaha*. Men om lyssnaren uppfattar utsagan som en befallning reagerar han ofta antingen med ett positivt *Ja, gärna, Självklart* eller ett negativt *Aldrig, Nej, jag vill / kan inte*. svar. I sådana här fall är det fråga om indirekta konventionaliserade sätt att uttrycka en direktiv. Förutom dessa kan lyssnaren p.g.a. situationen förstå att talaren uppmanar honom att utföra något (jfr (3d)). (Hakulinen & Karlsson 1979, 277-280.)

Deklarativer kan användas också för att uttrycka en indirekt fråga men då måste satsen innehålla något som uttrycker förmodan. Jfr:

- (4) a. Du kanske vill bestämma själv.
- b. Ni har ju ledigt i dag. (Inte sant?)
- c. Här kan man inte stanna en minut till!

Talaren kan använda sådana element som *kanske*, *troligen*, *väl* (jfr (4a)) eller vädja till gemensam information (jfr (4b)). Vi behov kan den indirekta frågan kompletteras med en kontrollfråga (jfr (4b)). Den tredje användningen som en deklarativ kan ha är ett indirekt utrop (jfr (4c)). I det här fallet är dock skillnaden mellan ett påstående och ett utrop inte så klar. Deklarativernas konnotation är inte alltid beroende på att det finns eller saknas något grammatisk element i satsen utan talaren kan avsiktligt välja ett synonymt uttryck om det tillgodoser hans ändamål bättre. (Hakulinen & Karlsson 1979, 277-280.) Under vissa omständigheter kan exemplet (4c) anses ha en direktiv funktion.

3.4 Frågesatsernas form och talfunktion

I alla språk har frågesatser en egen grammatisk form som kännetecknas bl.a. av stigande intonation, ändringar i ordföljden, speciella frågeord och ett frågetecken i slutet av satsen (Karlsson 1994, 166-167). Frågesatsernas grundfunktion är att talarens fråga får lyssnaren att reagera genom att svara på frågan. Talaren vill att lyssnaren ska ge honom den information som han saknar. (Hakulinen & Karlsson 1979, 281.)

Enligt formen kan frågorna delas in i två grupper; alternativfrågor och frågeordsfrågor. Jfr:

- (5) a. Kommer Kalle? - Ja, (i morgon).
- b. När kommer Kalle? Vem kommer med?
- c. Vem slog sönder fönstret? - Kalle
- Det var Kalle (som slog sönder fönstret)
- d. Vad gjorde Kalle? - Slog sönder fönstret.

I alternativfrågorna (*ja/nej-frågorna*) efterfrågar man sanningshalten i ett skeende. Svaret är normalt *ja/nej* men kan utvidgas med uppgifter om begränsade omständigheter (jfr (4a)). Sådana här frågor inleds med det finita verbet och har en omvänd ordföljd. I frågeordsfrågorna efterfrågas däremot en detalj i ett skeende t.ex. vem som utför handlingen, när, var eller hur någonting sker osv. Denna typ av frågor utmärks formellt med ett frågeord (jfr (4b)). Svaret på sådana frågor utgörs ofta av en elliptisk fras betecknande det efterfrågade (jfr (4c)). Endast om själva skeendet efterfrågas innehåller svaret det finita verbet (jfr (4d)). (Jørgensen & Svensson 1995, 106.)

Frågesatsernas grundfunktion är att fråga men talaren kan ha olika avsikter varför han ställer en viss fråga. Frågorna kan delas in i fem grupper efter deras talfunktion. Två grupper av fem är s.k. *äkta frågor*. De ovannämnda frågetyperna och s.k. kontrollfrågorna är sådana där talarens avsikt är att få lyssnaren att ge information. Jfr:

- (6) a. Vem är Sveriges konung?
- b. Måste du skrika hela tiden?
- c. Vad? Har Lena flyttat till utlandet?

Kontrollfrågorna skiljer sig från vanliga frågor i det att talaren är medveten om svaret men han frågar för att få veta om lyssnaren också känner till det rätta svaret (jfr (6a)). De retoriska frågorna utmärks formellt av de typiska kännetecknen för frågor men p.g.a. sin talfunktion anses de inte vara frågor eftersom talaren inte förväntar något svar på sin fråga (jfr (4b)). Till sin talfunktion närmar sig de retoriska frågorna indirekta konstateranden. Den tredje gruppen utgör frågor som uttrycker förvåning. Denna grupp skiljer sig inte så mycket från utropssatser men i detta fall vet lyssnaren sakläget men vill att någon ska bekräfta hans misstankar (jfr (4c)). (Hakulinen & Karlsson 1979, 285-287.)

De två sista talfunktioner som frågesatserna kan ha är en indirekt uppmaning och en indirekt fråga. Jfr:

- (7) a. Kan du låna mig en tia?
- b. Låna mig en tia!

c. Får jag fråga en sak...

Frågesatser uppfattas som indirekta uppmaningar p.g.a. talsituationen och oftast anses de vara hövligare av sin form än direkta uppmaningar i imperativ (jfr (4a) och (4b)). Indirekta frågor används på samma sätt för att ge den enkla frågan en mildare ton (jfr (4c)).

När talaren ställer en indirekt fråga förväntar han inte att lyssnaren ska svara på den utan han vill bara följa de allmänna samtalsreglerna. Lyssnaren ska ur kontexten kunna förstå vad talaren vill med sin fråga. (Hakulinen & Karlsson 1979, 287-288.)

3.5 Imperativsatsernas form och talfunktion

Imperativ är en av de tre verbmodusformerna vilka uttrycker talarens inställning till det utsagda. Imperativsatser tillhör den satstyp som har en egen kategori i nästan varje språk. Jfr:

- (8) a. Kom hit! Var inte så lat!
- b. Var tyst/a! Sätt dig /er!
- c. * Var smal! * Skrämma dig! * Regna!
- d. * Kom *antagligen* med! * *Gå kanske* hem!

Formellt utmärks imperativsatserna av att subjektet kan strykas, det finns inget fundament utan det finita verbet står i ändelselös form i plats ett i satsen (jfr (8a)). Ett tydligt tecken på en imperativsats i skriften är ett utropstecken i slutet av satsen. Imperativsatsens funktion är att ange en uppmaning till lyssnaren som sedan ska förverkliga den tänkta och önskade handlingen (Andersson 1993, 43, 108, 129, 149.)

Det finns några begränsningar hur imperativsatser kan användas. För det första används de främst i 2:a person i singularis och pluralis. Skillnaden mellan uppmaningen i singularis och pluralis syns bara om ett adjektiv eller ett reflexivt pronomen ansluter sig till imperativformen (jfr (8b)). Imperativ kan inte bildas av alla verb utan det finns sådana verb

som p.g.a. sin aktionsart [+ statisk] kan inte få någon imperativ. Om det inte är fråga om någon allsmäktig varelse, kan imperativ normalt inte bildas av existentiella verb eller av verb som t.ex. betecknar väderleksförhållanden (jfr (8c)). Imperativsats är alltid en huvudsats och kan därför inte inbäddas. Vidare kan satsen inte innehålla några osäkerhetsbetecknande adverb (jfr (8d)). (Hakulinen & Karlsson 1979, 289.)

I vissa fall kan uppmaningen riktas mot en grupp till vilken också talaren hör. Jfr:

- (9) a. Låt oss gå nu!
 b. De må säga vad se vill!

Då används konstruktioner med verben *låta* eller *ska(II)* och uppmaningen riktas till 1:a person i pluralis (jfr (9a)). Undantagsvis förstår man satser som (jfr (9b)) också som imperativer även om de formellt och semantiskt undviker från egentliga imperativsats. I sådana här satser står satsens subjekt i 3:e person i singularis eller pluralis. (Hakulinen & Karlsson 1979, 290, Nikander & Jantunen 1987, 90.)

Det är svårt att beskriva imperativer eftersom det finns så många element som påverkar dem. Syntaktiskt har de dock en egen profil främst p.g.a. subjektet ligger underförstått i verbet vilket orsakar att imperativsats oftast är kortare än andra satstyper. (Thorell, 1982, 199)

Imperativsatserna uttrycker normalt uppmaning, önskemål, råd eller rekommendationer. Deras talfunktion är att genom att uttrycka sig försöker talaren påverka lyssnaren så att han utför någon tänkt och önskad handling. Därför kallas imperativsats som påverkande talhandlingar (Andersson, 1993, 43, 149, Jörgensen & Svensson 162.) Talsituationen, samtalsdeltagarnas relationer till varandra i samband med talarens auktoritet påverkar mycket uppmaningens ton. Jfr:

- (10) a. Låt mig vara i fred! / Gå härifrån!
 b. Marschera framåt!
 c. Städa ditt rum!

- d. Ta ett steg till, så skjuter jag! (Om du tar ett steg till...)
- e. Låt mig se räkningen annars får du inga pengar (Om du inte låter mig se räkningen...)
- f. Du borde nog titta på här en gång till. / Kan du ge mig saltet?

Om talarens auktoritet är tämligen svag uppfattas uppmaningen närmast som en begäran (jfr (10a)) medan man i situationer där maktrelationerna är extremt tydliga inte längre kan tala om begäran utan befallningar (jfr (10b)). Imperativsatser av typ (10b och 10c) förutsätter oftast speciella relationer mellan den som uppmanar och den som blir uppmanad, t.ex. officer och menig, föräldrar och barn. Varningar uttrycks ofta med imperativform men om varningen är förenad med hot omskrivas sådana satser med en konditional satsfogning (jfr (10d) och (10e)). Det som är typiskt för umgänget mellan vuxna är att talaren mer eller mindre försöker tvinga på andra sin vilja. För att verka artig använder talaren indirekta uppmaningar (påståendesatser med modala hjälpverb och *ja/nej*-frågor) (jfr (10f)). (Jørgensen & Svensson 1987, 162-163.)

3.6 Utropssatsernas form och talfunktion

Formellt är utropssatser (expressiver) inte lika tydliga som de tre ovannämnda satstyperna. De kan också tolkas som precisering av vissa påstående- och frågesatser som inte anses vara normala påstående- eller frågesatser med sina normala funktioner. (Hakulinen & Karlsson 1979, 292-293.) I detta arbete delar jag utropssatser in i tre grupper: 1. optativa önskningar, 2. hypotetiska önskningar och 3. utrop även om Erik Andersson (1993, 129-130) klassificerar de två förstnämnda som självständiga meningstyper. Jfr:

- (11) a. Vilken vacker klänning du har! Att du inte skäms!
- b. Usch! Hmm. Fan! För tusan!
- c. Leve kungen! Gud give att det skall gå!
- d. Om jag bara vore ung! Den som vore ung! Om ha ändå kunde komma!
- e. *Hur höga rum ni inte har här! * Hur söt du var!

Utropssatser har för det mesta bisatsstruktur och de inleds oftast med *att* eller *som* eller utsagan kan förstärkas med något frågeord (jfr (11a)). Dessutom präglas de oftast av en speciell intonation som höjs över ”normaltonen” och sänks något mot slutet. Som utrop fungerar också oböjliga interjektioner som inte har någon syntaktisk relation med de andra led i satsen (jfr (11b)). Interjektionerna är oftast oartikulerade ord som bildas utanför språkets vanliga ljudsystem men det kan också vara fråga om ord som har börjat användas som isolerade utrop. Optativa önskningar är möjliga att förverkliga och talaren vill att lyssnaren ska förverkliga dem utan att talaren måste direkt uppmana honom (jfr (11c)). Den här typen är den svagaste formen av önskan. I optativa önskningar används presens konjunktiv som tillhör högtidlig och ålderdomlig stil och förekommer oftast i just sådana här fasta uttryck. De hypotetiska önskningarna däremot framställs som mer överkliga. Talaren tror inte på att det som sägs kan i några omständigheter förverkligas (jfr (11d)). Det finns också vissa syntaktiska begränsningar när det är fråga om expressiver. Det är nämligen inte möjligt att använda negation eller imperativformer i utropssatser utan att de påverkar utsagans korrekthet (jfr (11e)). (Andersson 1993, 51, 129-130, Thorell, 1982, 130, 279.)

Till sin talfunktion är utropssatserna s.k. känslouttryckande talhandlingar bland vilka man kan urskilja känslouttryckningar och önskningar. Jfr:

- (12) a. Aj som fan! Älskling!
 b. Om jag bara hade fått tag i dig!

Utropssatsernas talfunktion är ganska enkel eftersom de oftast inte har några indirekta funktioner. De används eftersom talaren omedelbart måste kunna uttrycka sina känslor (jfr (12a) och (12b)). De möjliga förekommande nyanserna är följer av utropets känsloladdning (besvikelse, lycka, önskningar, överraskning, förtjusning). (Jørgensen & Svensson 1995, 163-164, Hakulinen & Karlsson 1979, 292-293.)

4. SEMANTIK

4.1 Allmänt

Semantiken är ett tämligen gammalt forskningsområde som har kommit till mera allmän användning först på slutet av 1800-talet. Själva termen härleder sig från de grekiska orden *sema* (tecken) och *semantikos* (meningsfull). Termen semantik i den betydelse som den används i dag betyder studiet av tolkning, innebörd och betydelse av ett kommunikationssystem. (Allwood & Andersson 1981, 1.)

Det finns också en skillnad mellan en språkvetenskaplig och en filosofisk semantik. Språkvetenskapsmän begränsar sig till studier av de naturliga språken medan den filosofiska synpunkten är att språket är ett medel att uttrycka klara och logiskt konsekventa tankar. I detta arbete delar jag Regnells (1971, 4-5) åsikt att dessa två studieområden inte utesluter varandra i språkforskningen. I fortsättningen använder jag mig av semantiken i bemärkelsen *betydelselära* då de semantiska undersökningar gäller uttrycksmedlens betydelse och funktion.

Enligt Karlssons (1994, 14-15) indelning av de språkliga delområden står semantiken högst i hierarkin i det språkliga systemet. Semantiken är alltså ett synnerligen självständigt språkligt område som har en egen struktur och egna välformighetsvillkor. Det hör till semantikens domän att forska hurdan relationen mellan de syntaktiskt korrekta meningarna och deras betydelse är (Allwood, Andersson & Dahl 1980, 60). Trots semantikens självständiga status finns det dock några gemensamma drag med syntaxen. Detta kommer fram t.ex. då när sådana syntaktiska element som subjekt eller objekt uttrycker flera semantiska roller. (Muittari 1987, 24.)

4.2 Olika slag av betydelser

Det mänskliga språket består till stor del av s.k. omotiverade konventionella tecken, *symboler*. Talaren använder dessa symboler för att kunna uttrycka företeelser i verkligheten omkring och inuti sig. Innebörden hos sådana symboler kallas *betydelse*. I en talsituation använder talaren olika slags symboler och ofta, men inte alltid, är det som talaren menar med sin utsaga identiskt med symbolernas betydelse. (Allwood & Andersson 1981, 50, Karlsson, 1994, 184-185.) Förutsättningen till att lyssnaren uppfattar utsagans betydelse är att han också känner till de olika komponenter som skildrar den utomspråkliga verkligheten. När talaren eller lyssnaren uppfattar verkligheten *tolkar* han den i kategorier. Denna kategorisering är en förutsättning till förståelsen och användningen av språkliga symboler och den innebär att många detaljer i kommunikationssituationen utelämnas p.g.a. deras irrelevanta natur. (Linell, 1984, 162-163.)

Det viktigaste kravet som ställs på en semantisk språkforskning är att den ska kunna beskriva betydelsen hos de språkliga uttrycken. Den semantiska teorin kan inte bestå av en uppräknings av meningarnas betydelse eftersom ett naturligt språk i princip innehåller ett oändligt antal meningar. Därför har man kommit fram till att bestämma meningarnas betydelse utifrån meningens olika delar. Delarnas betydelse fås genom att tilldela varje ord/morfem vissa semantiska särdrag vilka för sin del hjälper i analyseringen av olika ords betydelser. (Allwood & Andersson 1981, 145, jfr Leech 1974, 126-157.)

4.2.1 Ordsemantik och ords språkliga betydelser

När talaren använder språket i talsituationen för att beskriva något gör han två olika saker. För det första *refererar* (syftar på något/någon) han till vissa företeelser eller personer. För det andra *beskriver* (karaktiserar) han referenten på ett visst sätt. Det är viktigt att hålla isär referensen och beskrivningen för det finns inte något 1:1 förhållande mellan dem. Många referenter som ingår i samma språkliga kategori kan beskrivas med ett ord (*en björk, en tall, en gran -> ett träd*). På samma sätt kan en referent beskrivas med många olika sätt (*Kalles farfar -> den gamle, mannen med skägg, pensionären*) Referensen är alltså

situationsspecifik medan beskrivningen är knuten till det språkliga uttrycket. En person med bristande språkbehärskning (t.ex. ett litet barn) kan ofta lätt förstå referensen, det man talar om, men missuppfatta den språkliga beskrivningen. Eftersom beskrivningen är beroende av de semantiska reglerna måste lyssnaren ha mycket kännedom om språket i fråga för att kunna förstå det som talaren refererar till i kommunikationssituationen. (Linell 1984, 163-164.) I följande kapitel presenteras kort vad begreppet ordbetydelse betyder och hur det påverkar semantiken. Viktigare för det föreliggande arbetet är dock satsbetydelsen som presenteras lite senare.

Många ords betydelser verkar ha någon sorts relation till egenskaperna hos de referenter som ordet används som symbol för. Om man t.ex. tänker på ordet *hund* måste betydelsen hos detta ord vara något allmänt som gäller alla hundindivider. Både talaren och lyssnaren måste vara medvetna om de villkor som referenten *hund* måste uppfylla för att den kan kategoriseras och tolkas som identisk med ordet **hund**. Ords betydelser är alltså villkor för ordens korrekta användning. Det finns vissa specifika regler för varje ord och språkbrukaren med en bra språkbehärskning känner till de här reglerna. Ordets betydelse kan innehålla flera olika komponenter beroende på att uttryckets användning är begränsad till vissa typer av sociala situationer och att varje språkbrukare p.g.a. sina personliga erfarenheter har en annorlunda inställning till ordets referenter. (Linell 1984, 164-167.)

Ordet är ett mycket viktigt språkteoretiskt begrepp och vissa språkforskare anser ordet som grundenheten i språkanalysen. Men meningen har också sina förespråkare och den har blivit en allvarlig konkurrent till ordet om "hedersplatsen" i språkanalysen. Frågan om vilken av dessa två som är primär har man inte kunnat avgöra till någonderas förmån. Man kan antingen se orden och deras betydelser som delar i ett meningssammanhang eller att meningarna bara är resultatet av ordens sammanfogning. (Linell 1984, 177-178, Palmer 1981, 37-38.) I det föreliggande arbetet utgår jag ifrån den synpunkt som presenteras i Linell (1984, 178) och enligt vilken orden inte kan tas ett och ett utan meningarna analyseras som en helhet för att man ska kunna analysera meningarnas betydelse. Jag anser att meningarnas betydelse inte är summan av de ingående ordens betydelse utan att den är en helhet inom vilken grammatiska strukturer och vid behov de enskilda ordens betydelser kan skiljas.

4.2.2. Satsbetydelse

Såväl semantiken som pragmatiken studerar meningarnas betydelse men semantiken studerar betydelsen inom språksystemet medan pragmatiken koncentrerar sig på betydelsen inom språkanvändningen. Den semantiska betydelsen, *satsbetydelsen*, definierar meningarnas betydelse helt utan att ta hänsyn till talsituation, talare eller lyssnare. Den syntaktiska strukturen tillsammans med de lexikala enheterna ger oss meningens betydelse. Den pragmatiska betydelsen, *yttrandebetydelsen*, innefattar däremot också utomspråkliga faktorer som kan påverka meningens betydelse. (Allwood & Andersson 1981, 147, Muittari 1987, 20-21.) Mera om yttrandebetydelsen under rubriken *Yttrandebetydelse* i kapitel (5.3).

Satsbetydelse är alltså lika med den betydelse som en mening har på grundval av sin grammatiska struktur och de ord som ingår i meningen. Så det är helt felaktigt att säga att meningens betydelse är summan av de ingående ordens betydelse. Detta kommer tydligt fram av exemplen (1a) och (1b). Båda meningarna innehåller samma ord men i annorlunda ordning. Om betydelsen var summan av de ingående ord skulle båda meningar ha samma betydelse men så är inte fallet här utan här spelar den syntaktiska strukturen en stor roll för betydelsen. (Allwood & Andersson 1981, 147-148.)

- (1) a. Lisa tittar på TV.
b. TV tittar på Lisa.

Satsbetydelsen definieras såväl av det propositionella innehållet som ingår i meningen som av den betydelse som meningstypen i fråga har. Varje meningstyp har vissa karakteristiska drag som avgör meningens typiska primära illokuta funktion. Påståendesatsernas primära illokuta funktion är t.ex. att uttrycka påståenden, konstateranden osv, imperativsatser uttrycker primärt befallningar och förslag osv. Meningstypen ger alltså talaren möjlighet att ge sin utsaga den funktion han önskar. Lyssnaren bör också ha kunskap om meningarnas illokuta funktioner, speciell då meningen i regel eller undantagsvis inte används i sin primära funktion (2). (Muittari 1987, 32-33.)

- (2) Kan du öppna dörren?

Den bokstavliga betydelsen hos den ovannämnda frågan är lyssnarens förmåga att utföra den efterfrågade handlingen. Men talarens avsikt är förmodligen att uppmana lyssnaren att öppna dörren. Vad talaren verkligen vill med sin utsaga kan man få fram när man också tar hänsyn till talsituationen, vilket för sin del tillhör pragmatikens domän. Endast med hjälp av semantiken kan man alltså få en lite missvisande bild av meningens betydelse dvs. då har man endast att göra med de betydelseaspekter som satsen har p.g.a. sin grammatiska struktur. (Allwood & Andersson 1981, 50, Muittari 1987, 33.) Genom att känna uttryckets betydelse, *intension*, kan språkbrukaren plocka ut de ting i världen som uttrycket betecknar. Dessa ting som uttrycket betecknar kallas för uttryckets *extension*. (Allwood & Andersson 1981, 55, 130.)

En meningens intension, dvs. dess innehåll, brukar också kallas *proposition*. Propositionen uttrycker sakförhållandet i en mening och har egenskapen att vara antingen sann eller falsk i en viss situation. En mening som (3) uttrycker proposition 'Kalles gråtande' och sanningsvärdet av denna mening avgörs p.g.a. den faktiska situationen. Begreppet proposition gäller bara deklarativer medan de andra meningstyperna har en proposition som inte är helt specificerad. (Muittari 1987, 34-35, 39.)

(3) Kalle gråter.

En mening kan uttrycka olika propositioner beroende på när och var meningen yttras. T.ex. kan mening (4) uttrycka olika propositioner i olika situationer. För att kunna veta den exakta propositionen måste man ha noggrannare kontextuella kunskaper som t.ex. vem syftar pronomenet *han* på, när sker handlingen osv. På samma sätt kan samma propositioner uttryckas av flera meningar (jfr (5a) och (5b)). Båda meningarna uttrycker samma propositioner om den första uttrycks dagen innan och den senare på födelsedagen. (Muittari 1987, 34-35.)

(4) Han lade sig tidigt i går.

(5) a. Jag fyller år i morgon.

b. Jag fyller år i dag.

Det är viktigt att skilja mellan meningens propositionella innehåll och den proposition den uttrycker eftersom det propositionella innehållet kan bestämmas helt utan att ta hänsyn till kontexten. För att två meningar ska ha samma propositionella innehåll måste de också ha identiska sanningsvillkor dvs. de omständigheter under vilka de kan vara sanna resp. falska. Propositionerna definieras alltså genom att man sätter upp vissa sanningsvillkor för dem. Propositionerna är mängden av de möjliga världar där meningen kan vara sann. (Leech 1974, 306-307, Muittari 1987, 35.)

4.3 Sanningsvillkor

Som redan bekant kan meningen antingen vara sann eller falsk beroende på dess propositioner och tillfället där den uttrycks. En menings betydelse är en uppsättning villkor på hur världen måste se ut för att meningen ska vara sann. När man tänker på meningens betydelse föreställer man sig att dessa villkor är uppfyllda. Dessa villkor kallas meningens *sanningsvillkor*. (Allwood & Andersson 1981, 111-112.)

Om man tittar närmare på meningarna (6a) och (6b) kan man lätt konstatera att den första meningen kan vara sann medan den senare inte kan vara det. Det är möjligt att i en viss situation kan händelsen beskriven i (6a) inträffa men meningen (6b) kan inte under några omständigheter vara sann. Mening (6b) förutsätter nämligen sanningsvillkoren 'bilarna kan vara osynliga' och 'bilarna kan komma från ingenstans'. De här sanningsvillkoren saknar referens i verkligheten. (Thomas 1995, 30-31.)

(6) a. Jag blev påkörd av en lastbil som körde mot rött ljus.

b. En osynlig bil kom från ingenstans och körde på mig.

En språkbrukare med en normal språklig kompetens har oftast någon uppfattning om vad som skulle krävas av verkligheten för att en mening skulle räknas som sann. Man kan alltså säga att han känner till meningarnas sanningsvillkor. Det som förutsätter mera än språklig kunskap är att man ska också kunna skilja meningens *sanningsvärde*. Sanningsvärdet är den relation som råder mellan påståendet och sakförhållandet i verkligheten. Sanningsvärdet kan

också variera beroende på var och när meningen yttras (jfr 7a) men detta är dock inte alltid fallet (jfr 7b).

- (7) a. Det regnar.
b. Alla unkarlar är ogifta.

Sådana meningar vars sanningsvärde varierar beroende på tid och plats kallas *syntetiska* meningar (jfr (7a)) och idet senare fallet är det fråga om *analytiska* meningar (jfr (7b)). De analytiska meningarna är antingen sanna eller falska överallt och alltid. (Allwood & Andersson 1981, 56, 112, 114.)

5. PRAGMATIK

5.1 Allmänt

På 1900-talet var grammatiken länge det mest centrala forskningsområdet inom lingvistik. Då var det viktigaste inom forskningen relationerna mellan uttryckets betydelse och form. Med hjälp av grammatikmodellerna kunde man dock inte få några förklaringar till hur språket används i olika kommunikativa situationer eller hur meningarna bildar t.ex. texter. Dessa frågor blev sedan till ett centralt forskningsområde inom pragmatiken. (Leivo & Luukka & Nikula 1992, 16-17.)

Pragmatiken uppkom på 1960-talet dels av historiska orsaker för den blev till som en reaktion mot Chomskys teori om språket bara som ett abstrakt system som inte är beroende på kontexten eller talarens intentioner (Leivo & Luukka & Nikula 1992 17). Språkvetenskapsmän har dock senare kunnat framhäva motargument såväl till språkbrukets, språkbrukarnas som kommunikationsituationens förmån. Tidigare har man räknat pragmatik som en del av språkfilosofi men sedan har de amerikanska lingvisterna börjat se pragmatik som ett självständigt språkligt område. Man började inse att man med hjälp av pragmatiken

kunde förenkla de semantiska studierna. Detta skedde så att man inom semantiken kunde utelämna de utomspråkliga faktorerna som påverkar satsbetydelsen och studera dem inom pragmatiken i stället. (Levinson 1983, 36-38.)

Utgångspunkten för pragmatiken är alltså förhållandet mellan språket och språkbrukaren. Man är intresserad av hur lyssnaren uppfattar och tolkar det som blir sagt. Pragmatiken kan med andra ord definieras som studiet av de regler och principer som styr den situationsanpassade användningen av de språkliga yttrandena. (Linell 1984, 222.)

5.2 Semantik vs pragmatik

Pragmatiken räknas inte som en del av det språkliga systemet dvs. grammatiken utan den tillhör språkanvändningen. Såsom inom semantiken är pragmatikens centrala forskningsområde betydelsen. Detta orsakar att det inte alltid är så lätt att dra någon klar gräns mellan semantiken och pragmatiken. Man kan dock säga att inom semantiken forskar man de situationsfria betydelseaspekterna medan man inom pragmatiken koncentrerar sig på de betydelseaspekter som är beroende på användningssituationen. (Muittari 1987, 20-21,31.) Leech (1983, 5-6) förtydligar skillnaden mellan de här två språkliga områdena på följande sätt:

- (1) a. Vad betyder X?
- b. Vad menar man med X?

Inom semantiken är man som bekant främst intresserad av det som utsagan uttrycker utan hänsyn till några utomspråkliga faktorer som i det första exemplet (1a). I de pragmatiska studierna är man mera intresserad av det talaren menar med sin uttryck i just den situation han uttrycker sin utsaga (1b). Pragmatiken kan mycket förenklat sägas vara det som händer när en talare och lyssnare kommunicerar med varandra och den största skillnaden mellan pragmatik och semantik ligger alltså från vilken synpunkt yttrandets betydelse studeras.

5.3 Yttrandebetydelsen

Tidigare i det här arbetet (avsnitt 4.2.2, s. 22) har uttryckets betydelse behandlats ur den semantiska synpunkten. Då var det fråga om satsbetydelsen, dvs. betydelsen som var konventionellt knuten till uttryckets formella struktur. Den pragmatiska betydelsen, *yttrandebetydelsen*, är däremot alltid kontext- och situationavhängig men den behöver inte ha någon direkt förbindelse med meningens konventionella betydelse. Vidare studerar man i pragmatiken varför talaren uttrycker sig med hjälp av sådana meningar som inte har något direkt samband med meningens konventionella innehåll. (Muittari 1987, 33, 44.)

Inom pragmatiken anser man att ett yttrande är en förbindelse mellan betydelse och den kontext där yttrandet uttalas. Då är det bl.a. talsituationen och förhållandet mellan talaren och lyssnaren som påverkar betydelsen. (Levinson 1983, 18-19.) Betydelsen hos sådana yttranden kan skilja sig väldigt mycket från den betydelse som meningen har på grundval av sin grammatiska struktur. Ibland kan talaren t.ex. uttrycka sig med en mening som i exempel (2). Jfr:

(2) Jag vill så gärna ha dig med.

När man tolkar meningen med avseende på dess struktur menar talaren att han verkligen vill att lyssnaren ska följa med honom. Men denna tolkning ger bara den semantiska synen på betydelsen. När man tar hänsyn till hela den kommunikativa situationen där meningen yttras kan tolkningen få helt annorlunda aspekter. I själva verket kan talarens avsikt vara den motsatta jämförd med meningens konventionella betydelse uttrycker. Om man tar hänsyn till att han kanske yttrar den ovanstående meningen med ironisk ton uppfattar lyssnaren förmodligen att hans sällskap inte är önskat. I det fallet har satsbetydelsen inte påverkat lyssnarens tolkning på något sätt utan han agerar p.g.a. andra, situationsavhängiga faktorer (tonen, förhållandet mellan talaren och lyssnaren, kroppsspråket osv.). (Searle 1982, 139-140.)

Ibland kan det vara lite problematiskt att skilja om det är fråga om sats- eller yttrandebedyelse. Sådant förekommer när talaren menar exakt det han uttrycker i talsituationen. Ett exempel på sådant är mening (3).

(3) En ekorre sprang över gatan.

Semantiskt uttrycker meningen att talaren konstaterar/påstår att en ekorre faktiskt sprang över gatan. Det är mest sannolikt att talaren i den situationen inte förväntar sig inte någon reaktion från lyssnarens sida. Meningen uttrycker alltså den betydelse som den har p.g.a. sin struktur. Det finns inte någon större skillnad i betydelsen om man betraktar meningen ur pragmatikens synpunkt. I sådana situationer kunde man säga att meningens sats- och yttrandebedyelse faller samman. (Levinson 1983, 19-20.)

5.4 Pragmatiska presuppositioner

När talaren och lyssnaren samtalar med varandra har de olika bakgrundkunskaper som man måste ta hänsyn till under samtalets gång. I kommunikationssituationen anses bakgrundsinformationen vara "gammal information" som talaren sedan förutsätter lyssnaren vara medveten om när han yttrar sig. Man behöver inte ha påpekat denna information tidigare men den ligger i bakgrunden och är en förutsättning för att meningen kan yttras. Denna gamla information i yttrandet kallas för *presupposition*. (Linell 1984, 214-215.)

De pragmatiska presuppositionerna kan definieras som förhållandet mellan yttrandet och kontexten. Presuppositioner är den del av yttrandets innehåll som betraktas vara känd i talsituationen som t.ex. i nästa exempel.

(4) Apan åt bananen.

När talaren uttrycker meningen ovan tar han för givet att 'apan åt något' och specificerar sin utsaga genom att uttrycka 'apan åt BANANEN'. Meningen ovan presupponerar alltså att 'apan åt något' och det är den del i yttrandet som talaren förutsätter att vara sann. Med

andra ord kan presuppositionerna definieras på följande sätt: genom att uttrycka X förutsätter talaren sanningen hos Y. De pragmatiska presuppositionerna är alltså nödvändiga för att yttrandet ska vara lyckat och meningsfullt. (Linell 1984, 214-215, Muittari 1987, 58-59.)

Det är inte säkert att talaren alltid tror att lyssnaren i förväg känner till presuppositionen i hans yttrande. I följande mening (5a) utgår man inte ifrån att lyssnaren vet så mycket som talarens yttrande presupponerar men lyssnaren kan sluta sig till presuppositionerna senare eftersom de impliceras av yttrandet.

- (5) a. Vem har tagit mina handskar?
b. Chefen förstår inte hur viktigt det är med forskningen.
c. Har du slutat slå din hustru?

Presuppositioner kan inte undvikas utan de följer när man valt ett visst yttrande. Ibland kan talaren oavsiktligt "läcka" information om sin egen inställning till det utsagda (jfr (5b)). Om talaren i någon situation uttrycker meningen (5c) utgår han ifrån att lyssnaren har brukat slå sin hustru. På en sådan utsaga kan lyssnaren inte svara endast med *ja/nej* utan att också själv acceptera yttrandets presupposition. Om han inte gör det måste han svara t.ex.:

- (6) Jag har väl aldrig slagit min hustru.

För att undvika sådana presuppositioner måste talaren formulera sitt yttrande på ett annat sätt. (Linell 1984, 215.) Presuppositionerna är alltså olika slags villkor som världen måste uppfylla för att meningen ska ha något sanningsvärde eller att yttrandet är meningsfullt och lyckat. (Muittari 1987, 55-56.)

6. TALHANDLINGSTEORI

6.1 Om talakter

I en vanlig talsituation, när talaren och lyssnaren kommunicerar med varandra, förekommer det alltid flera olika aktiviteter såväl från talarens som från lyssnaren sida. Med sitt uttryck kan talaren ha som avsikt t.ex. att informera, fråga, befalla, uttrycka sina känslor e.d. och för att kunna få sitt budskap fram väljer han t.ex. en viss meningstyp. Varje gång när man alltså använder språket utför man vissa handlingar, *talakter*. Talakterna uppstår vid varje kommunikationssituation när en viss mening produceras under vissa omständigheter. Delvis därför har talakter definierats som de minsta grundläggande enheter i språket. (Searle 1971, 30.)

Den första, som använde termen talakt, var språkfilosofen J.L. Austin. Han kom på denna term efter många års undersökningar när han ville beskriva ett yttrandes olika syften och effekter. (Austin 1979, 7-10). De två mest kända språkfilosoferna, Austin tillsammans med sin lärning J.R. Searle, har skapat två nästan likadana uppfattningar om hur många talakter som förverkligas när talaren yttrar sig. Enligt Austin delas talhandlingarna upp i tre olika slags delhandlingar (*lokuta*, *illokuta* och *perlokuta*) medan Searle anser att det i stället finns fyra olika delhandlingar i ett yttrande. (Austin 1979, 112-119, Searle 1971, 40-41.)

En lokut handling förverkligas när talaren producerar ljud (*fonetisk* handling), kombinerar dessa ljud till ord och orden till grammatiska enheter (*fatisk* handling) och när han uttrycker betydelser (*retisk* handling). Den lokuta handlingen betyder alltså att ett yttrande yttras. Den lokuta handlingen kan inte förekomma ensam utan samtidigt med den utför talaren också en illokut handling. Detta betyder att talaren samtidigt, när han uttalar sitt yttrande, ställer en fråga, svarar på en fråga, informerar osv. Den illokuta funktionen är alltså mycket viktig för kommunikationen eftersom den avgör hur lyssnaren kommer att uppfatta talarens utsaga. Den tredje delhandlingen enligt Austin är den perlokuta handlingen som också utförs samtidigt med de två ovannämnda handlingarna. Vid den perlokuta handlingen är det fråga om hur lyssnaren uppfattar yttrandet och reagerar på det. Talarens påståenden, frågor, befallningar, löften osv kan orsaka många olika reaktioner hos lyssnaren som beroende på

situationen kan t.ex. bli retad, road, upprörd eller smickrad av det som blev sagt. Yttrandets perlokuta funktion kan vara antingen avsedd eller oavsedd. (Austin 1979, 112-119.)

Searle är dels av samma åsikt som Austin när det gäller uppdelning av talhandlingar i delhandlingar. I hans uppdelning förekommer de illokuta och de perlokuta handlingarna i samma funktion som i Austins uppdelning. Men yttrandet av morfem, ord och meningar (Austins fonetiska och fatiska handlingar) kallar han *yttrandehandlingar* och yttrandet av betydelser (Austins retiska handlingar) kallar han *propositionella handlingar*. (Searle 1971, 40.)

Talhandlingarna kan vara direkta eller indirekta beroende på flera olika faktorer (kommunikationssituationen, yttrandets innehåll, talarens förhållande till lyssnaren osv.) Det är fråga om direkta talakter när talaren t.ex. använder en syntaktisk frågesats för att fråga eller be om information, påståendesatser för att påstå eller konstatera någonting, imperativsatser för att befälla och utropssatser för att uttrycka önskemål eller känsloladdning. I sådana fall är det enkelt att tolka yttranden eftersom talaren menar exakt det han yttrar. Språket har alltså i viss mån utvecklat speciella meningstyper för att uttrycka huvudfunktioner hos talakterna (se avsnitt 3 s. 9). Vid sidan av en viss meningstyp kan meningens direkta illokuta funktion uttryckas med hjälp av s.k. *performativa verb* (*fråga, be, befälla, lova, varna*). Ett performativt yttrande kan vara antingen lyckat eller misslyckat. Om yttrandets illokuta funktion har den avsedda verkan hos lyssnaren anses yttrandet vara lyckat. (Searle 1975, 59-61.)

Det alltså inte svårt för lyssnaren att förstå de direkta talakterna eftersom då uttrycker meningstypen eller det performativa verbet uttryckets direkta illokution. Men när det är fråga om indirekta talakter avslöjar meningens grammatiska struktur inte direkt den illokuta funktionen. Det är fråga om indirekta talakter när man t.ex. använder retoriska frågor som påståenden (1a), imperativsatser för att erbjuda lyssnaren något (1b) och påståendesatser för att få lyssnaren utföra en önskad handling (1c).

- (1) a. Finns det ingen penna här?
b. Ta en bit kaka!

c. Det börjar bli sent.

De indirekta talakterna innehåller egentligen två illokuta funktioner. I det första exemplet visar meningsstrukturen att det egentligen handlar om en fråga men kan talaren ha som avsikt att yttra ett påstående 'det finns ingen penna här' eller 'ge mig en penna'. Det kan alltså alltefter talsituationen vara fråga om en indirekt påståendesats (representativ) eller en indirekt direktiv. Den andra meningen är p.g.a. sin meningstyp ett imperativt uttryck. Talarens avsikt är dock antagligen inte att befälla lyssnaren att göra något utan att erbjuda honom något vilket i det här fallet är en bit kaka. Den sista meningen är ett exempel på en sådan talsituation där talaren använder sig av en påståendesats även om han har för avsikt att uppmana lyssnaren att gå hem. (Searle 1975, 59-61.)

6.2 Klassifikation av illokutionstyper

Austin var den första att klassificera de illokuta handlingarna och alla de senare klassificeringar baserar mer eller mindre på Austins förslag. I detta arbete presenterar jag närmare Searles klassifikation av illokutionstyper eftersom jag sedan kommer att basera min analys på Searles klassifikation.

Searle skiljer mellan fem olika illokutionstyper; *representativer*, *direktiver*, *kommissiver*, *expressiver* och *deklarativer*. Hans illokutionsklassifikation baserar sig på tolv kriterier varav följande tre anses vara de viktigaste; 1) skillnader i syftet med talhandlingen, 2) skillnader i riktningen för överensstämmelse mellan orden och världen, 3) skillnader i talarens psykologiska tillstånd. Det första kriteriet är det viktigaste eftersom varje illokutionstyp har minst ett syfte eller en målsättning som p.g.a. sin existens anses vara nödvändig för just denna typ av illokution. Yttrandet kan i verkligheten ha flera syften, t.ex. med ett löfte kan talaren ha lovat utföra en viss handling men han kan också försöka göra ett bra intryck eller kanske vill han att samtalet fortsätter oavbrutet. Enligt Searle är det första kriteriet den viktigaste komponenten av den illokuta styrkan. Searle anser att det finns två möjliga riktningar när det är fråga om det andra kriteriet. För det första ska det propositionella innehållet motsvara världen (konstateranden, antaganden) och för det andra ska världen

ändras så att den motsvarar det propositionella innehållet i yttrandet (uppmaningar, befallningar, löften). Det tredje kriteriet uttrycker skillnader i talarens psykologiska tillstånd och detta betyder att när talaren t.ex. hotar lyssnaren eller lovar honom något uttrycker han då sin *avsikt* att utföra handlingen om talaren däremot befäller eller uppmanar lyssnaren att utföra den ifrågasvarande handlingen uttrycker han sin *önskan/vilja* till lyssnaren. Dessa tre kriterier är alltså de viktigaste och de bildar grunden för Searles klassifikation av illokutionstyper. (Searle 1976, 1-5.)

Searle (1976, 10-13) skiljer mellan fem illokutionstyper och så här ser hans klassifikation ut:

(1) Den första gruppen utgör *representativer* (påståenden, meddelanden, redogörelser osv.) vilkas illokuta syfte är att talaren binder sig vid yttrandets sanning. Vid representativer tror talaren på yttrandets propositionella innehåll och orden i yttrandet anpassas så att de motsvarar världen. Det finns ett enkelt sätt att testa om det är fråga om representativer eller inte. Man kan fråga om yttrandet, med tanke på orden som det innehåller, är sant eller falskt. Många performativa verb, som uttrycker illokution, har också andra kännetecken än sann-falsk- dimension. (Searle 1976, 10-11, 20.) Exempel på representativer är bl.a.

- (2) a. Han är tjuv.
- b. Han har lunginflammation.

(2) *Direktivernas* illokuta syfte definierar Searle som talarens försök att få lyssnaren att utföra/låta bli att utföra någon handling. Det propositionella innehållet är att lyssnaren utför en viss framtida handling. Talarens psykologiska tillstånd i direktiver är vilja och därmed försöker han få världen att överensstämma med orden. Verb som enligt Searle tillhör denna grupp är t.ex. *fråga, inbjuda, be, råda* osv. Searle anser även frågor som en undertyp av direktiver eftersom talaren genom att fråga försöker få lyssnaren att utföra en viss handling dvs. svara på frågan. Typiska exempel på direktiver är befallningar, uppmaningar, begäran, råd och förslag. (Searle 1976, 10-13, Searle 1980, 94.) Följande uttryck är typiska direktiver.

- (3) a. Ta av din jacka!

b. Städa!

(3) Det illokuta syftet med *kommissiver* är att talaren mer eller mindre har som avsikt att utföra en viss handling i framtiden. Det propositionella innehållet utgörs av en kommande handling som talaren utför. Kommissiverna kan exempelvis vara löften, hotelser eller erbjudanden. Talaren psykologiska tillstånd hos kommissiver är intention och på samma sätt som i direktiver vill talaren få världen att överinstämma orden. Skillnaden mellan de här två typerna är att det hos direktiver är lyssnaren som ska utföra handlingen medan det hos kommissiver är talaren som ska göra det som uttrycket yttrar. (Searle 1976, 10-13.) Exempel på kommissiver är:

(4) a. Jag ska hjälpa dig med läxorna.

b. Om du inte gör dina läxor, får du inte följa med oss till kryssningen.

(4) Den *expressiva* illokutionstypen används när man vill uttrycka ett psykologiskt tillstånd eller någon attityd till det propositionella innehållet. Expressiver har ingen riktning för överensstämmelse mellan orden och världen eftersom talaren presupponerar att propositionen är sann. Talaren försöker varken få orden att överensstämma med världen eller tvärtom. Expressiver är t.ex. tacksägelser, gratulationer, beklaganden, ursäkter. Typiska expressiva verb är t.ex. *tacka*, *gratulera*, *beklaga*, *välkomna*. (Searle 1976, 10-13.) Expressiver är bl.a. följande:

(5) a. Ursäkta att jag stör men kan ni flytta ert bagage så att jag kommer förbi.

b. Tack för den varma uppvaktningen vid min examensfest!

(5) Den sista typen i Searles klassifikation utgörs av *deklarationer*. Ett lyckat utförande av deklarationer förutsätter att man kan nå en överensstämmelse mellan det propositionella innehållet och världen. Typiska deklarationer är t.ex. dop, utnämningar, avskedanden, bannlysningar osv. För att deklARATIONEN är lyckad krävs det en utomspråklig institution (t.ex. kyrka, stat, domstol) där talaren och lyssnaren intar vissa positioner. De enda undantagen är deklarationer som gäller språket som t.ex. *jag nämner/definierar/titulerar*. (Searle 1976, 10-13, Searle 1980, 96-98.) Exempel på deklarationer:

(6) a. Härmed utnämnar jag er till justitiekansler.

b. Jag döper dig till Lars-Erik i Faderns, Sonens och Den Helige Andens namn.

I allmänhet betraktas Searles klassifikation av illokutionstyper som den mest explicita klassifikationen. Ballmer (1979, 49, 256-258) anser att Searles klassifikation är den enda som kan diskuteras kritiskt. Trots att Searle har gjort sin klassifikation mycket omsorgsfullt är den enligt Ballmer inte fullständig utan det finns talakter som antingen inte kan placeras in i någon av de ovannämnda grupperna eller kan tillhöra flera grupper samtidigt. (Se också Lindgren 1981, 6-9)

Som redan har nämnts behandlar Searle frågor som en undertyp av direktiver trots att det i de flesta språken finns en egen satstyp för frågehandlingar. Direktiver och frågor kan inte jämföras när man tar hänsyn till i vilken riktning överensstämmelsen mellan orden och världen går. I en fråga försöker man inte ändra världen så att den överensstämmer med orden utan svaret måste vara sådant att dess ord motsvarar världen. (Muittari 1987, 49.) I detta arbete baserar jag min analys på en modifierad version av Searles klassifikation av illokutionstyper och behandlar frågorna som en självständig illokutionstyp.

6.3 Om konversationella och interaktionella regler

Inom talaktsteori har man koncentrerat sig mest på språkanvändningens funktioner utan ta hänsyn till några större kontexter. Språkanvändningen är dock inte bara sammansatta meningar utan det finns vissa regler som styr kommunikationssituationen. En lyckad kommunikation kräver minst två människor som är medvetna om och följer de normer som gäller för ett samtal. Samtalsdeltagarna är alltså i ständig växelverkan med varandra och har oftast som syfte att i något avseende dra nytta av samtalet. (Leiwo & Luukka & Nikula 1992, 29, Rahkonen 1981, 26.)

6.3.1 Grices samarbetsprinciper och dess maximer

I ett samtal måste deltagarna göra ständigt samarbete för att kunna nå sitt gemensamma mål i samtalet. Enligt Grice (1975, 45-46) måste man utöver den ordagranna betydelsen också ta hänsyn till alla antydan och bibetydelser, som talaren vill överföra till lyssnaren, för att kunna få en omfattande semantisk skildring av uttrycken. Grice har skapat den grundläggande principen (*samarbetsprincipen*) som reglerar samtalet och som gäller såväl talaren som lyssnaren. Denna princip innebär att talaren måste hela tiden handla så att hans bidrag inte för mycket avviker från samtalets riktning och syfte. Lyssnaren bör däremot försöka förstå talarens utsaga och för att kunna lyckas med detta måste han ibland bortse från uttryckets ordagranna betydelse. Samarbetsprincipen uttrycks i fyra maximer vilka kan förtydligas på följande sätt:

1. *Kvantitetsmaxim*

- Gör ditt bidrag till samtalet så informativ som behövs!
- Gör inte ditt bidrag mer informativ än nödvändigt!

2. *Kvalitetsmaxim*

- Säg inte sådant som du tror vara falskt!
- Säg inte sådant som du saknar adekvat evidens för!

3. *Relationsmaxim*

- Håll dig till saken!

4. *Sättsmaxim*

- Undvik oklarhet i uttrycket!
- Undvik tvetydighet!
- Var kortfattad!
- Var redig!

Samtalsmaximer är sådana principer som talaren antar att också lyssnaren följer. Om samtalsdeltagarna försöker följa ovannämnda maximer så noggrant som möjligt har de möjligheter till ett effektivt och friktionsfritt samtal. Samtalsmaximerna är ett bra kommunikativt medel eftersom de skiljer sig från de grammatiska reglerna så att man kan avsiktligt bryta mot dem och utnyttja brottet i kommunikationen. Detta förekommer ofta i

reklamer och i propaganda och även i det vardagliga språket. Anledningen till att man inte alltid iakttar maximerna är behovet av artighet i kommunikationen. (Leiwo & Luukka & Nikula 1992, 34-35, Muittari 1987, 51-52)

De slutsatser som lyssnaren gör på grundval av dessa maximer kallas för *implikaturer*. Grice har även gjort en skillnad mellan en *konventionell* implikatur och en *konversationell* implikatur. Konventionella implikaturer uppstår p.g.a. att orden i en mening har vissa betydelsedrag. De är alltså en del av meningarnas och uttryckens konventionella betydelse. De konversationella implikaturerna för sin del utgör en del av yttrandebetydelsen och härleds med hjälp av vissa pragmatiska principer och kontexten.

6.3.2 Artighet

Ett friktionsfritt samtal förutsätter förutom samarbetsprinciper också artighetsprinciper eftersom med hjälp av samarbetsprinciperna kan man inte få vetskap om varför talaren väljer en viss form för sitt uttryck. Artighetsprinciper styr valet av illokutionens form och är oftast den vanligaste orsaken till att man väljer en indirekt illokution i stället för den direkta. När talaren ha flera former att välja emellan kan han anpassa artighetsgraden i sitt yttrande med avseende på kontexten och situationen. (Muittari 1988, 16-17.)

Man bör iaktta att artighet här inte betyder samma sak som i vardagsspråket utan i det här sammanhanget innebär artighet samtaldeltagarnas försök att undvika konflikter och missförstånd i samtalssituationen och därmed underlätta och understödja kommunikationen. Talaren måste ta hänsyn till att lyssnaren vill också ha handlingsfrihet och bli accepterad. Dessa behov kallas för lyssnarens *face* (*socialt ansikte*). Med andra ord betyder face den allmänna självbilden som var och en har och som var och en vill skydda och bevara. (Muittari 1988, 17.) Också Brown & Levinson (1987, 60, 62) uppfattar artigheten närmast som en strategi att undvika konflikter i samtalet. För att kunna undvika dem måste talaren och lyssnaren ta hänsyn till varandras positiva och negativa face. Positivt face betyder människans önskan att bli accepterad och uppskattad av andra och negativt face för sin del

betyder krav på handlingsfrihet och ro. Man vill inte att andra människor bestämmer för mycket över eller påverkar ens förehavanden.

Artighetsgraden hos ett yttrande är alltid relativ. Den beror mycket på hur yttrandet är formulerat vilket för sin del påverkas av den sociala kontexten. Den sociala kontexten utgörs bl.a. kommunikationssituationen (privat/offentlig, formell/informell osv.), relationerna mellan talaren och lyssnaren, egenskaper (kön, ålder osv.), andra relationer (dominans, auktoritet) och en hel mängd konventioner (lagar, regler, principer osv.). Man formulerar sitt yttrande annorlunda om man riktar det till en nära vän än om man riktar det till en främmande person. En direktiv som *Stäng fönstret!* kan uppfattas som ett mycket oartigt uttryck som hotar lyssnarens negativa face om det riktas till en främmande, medan samma direktiv kan vara fullt korrekt mellan två bekanta. Artighetsprincipen innebär alltså att talaren måste välja sitt uttryck så att det passar till situationen. Artighetsgraden får varken underskrida eller överskrida den lämpliga nivån, eftersom ett uttryck som i en viss situation anses vara för artigt, tolkas ofta som oartigt eller ironiskt. (Muittari 1988, 19-20.)

7. OM MATERIAL OCH METODER

Serierna har sina rötter långt tillbaka i historien. Förr i tiden var bilder, vid sidan av den muntliga framföringen, det enda sättet att meddela information. Situationerna skulle vara enkla och ansikst dragen skulle entydigt uttrycka vrede, rädsla eller glädje så att man kunde uppfatta dem utan svårigheter. Den egentliga pratbubblan finns första gången med i en handskrift från 1300-talet där den innehöll talande och agerande personens ord. Under de senaste århundraden var pratbubblorna förbehållna endast för satiriska och politiska karikatyrer eller skämtbilder. (Sellgrad 1973, 13-18.) I slutet av 1800-talet började bildberättelserna dyka upp regelbundet och utvecklas parallellt med filmkonsten. Dagens serier uppfattas också först och främst som bildberättelser. Mycket av handlingen utspelas mellan bilderna i läsarens fantasi. Genom pratbubblor blir de tecknade figurerna talande och tänkande varelser. Tack vare att pratbubblorna utnyttjar både det skrivna ordet och den symboliska bilden har serierna blivit ett självständigt uttrycksmedel. (Mossberg 1973, 40-42.)

Materialet i denna avhandling består av meningar som jag har plockat ur två slumpmässigt utvalda Kalle Anka serietidningar. Såsom bekant tillhör serietidningarnas natur att de innehåller många beskrivande uttryck och utrop som syntaktiskt sätt inte kan anses vara fullständiga men vars illokuta funktion är tydlig och förstärks av bilden. För att underlätta kodningen och analyseringen av meningarna har jag t.ex. tagit med bara några exempel på onomatopoetiska uttryck och interjektioner även om de förkom mycket rikligt i mitt material.

Sammanlagt har jag 1021 kodade meningar (ovannämnda, ofta upprepade interjektioner och andra ofullständiga uttryck är utelämnade) varav 976 anser jag vara mer eller mindre fullständiga. Till den kvantitativa delen av min analys har jag tagit med bara de fullständiga meningarna men i den deskriptiva delen har jag med också några elliptiska exempelmeningar. Mina kriterier på en fullständig mening är att den har det finita verbet eller att man ska kunna tolka meningens funktion utan större risk till misstolkningar. När jag kodade meningarna fick alla meningar en kod (A-D) beroende på sin meningstyp (jfr avsnitt 3 s. 9) och illokuta funktion (1-6) (jfr Searles klassifikation avsnitt 6.2.1 s. 33). Följande tabell åskådliggör vilka kod som användes.

Tabell 1 Koderna i meningarnas klassifikation

	Påstående-satser	Frågesatser	Imperativ-satser	Utropssatser
representativer	A1	B1	C1	D1
direktiver	A2	B2	C2	D2
kommissiver	A3	B3	C3	D3
expressiver	A4	B4	C4	D4
deklarationer	A5	B5	C5	D5
frågor	A6	B6	C6	D6

Dessa två kriterier var inte de enda utan i vissa fall hade helhetsbilden eller den tecknade figurens ansiktsdrag stor inverkan på kodet. Jag hade en speciellt kod (t.ex. A2e) för de elliptiska meningar som jag hade valt till möjliga exempelmeningar för den deskriptiva delen.

Den speciella koden var nödvändig för att jag inte skulle förväxla de elliptiska meningarna med de fullständiga när jag räknade de procentuella andelarna av de olika meningstyperna och deras direkta och indirekta illokuta funktioner.

Huvudvikten i min avhandling har jag i den deskriptiva delen. Där förklarar jag hur bra mina resultat överensstämmer med den teoretiska bakgrunden som jag avsnitten 3.2 och 6.2 har redogjort för (se s. 10 och 32). Jag redogör för hurdana direkta och indirekta illokuta funktioner de olika meningstyperna har. Jag försöker också ge någon förklaring till varför en viss typ av illokut funktion används. Därför lägger jag i någon mån uppmärksamhet också på de utomspråkliga faktorerna, dvs. hur mycket av uttryckets funktion uttrycks med hjälp av själva bilden.

Resultat som jag får kan inte generaliseras eftersom kodningen av meningarna kräver en viss subjektivitet och är därför starkt beroende på den som utför kodningen. Ibland var det svårt för mig att välja mellan två eller flera olika illokuta funktioner. Då var jag tvungen att välja en funktion och följa konsekvent samma kriterier om andra likadana tvetydiga fall förekom.

8. OM PÅSTÅENDESATSERNAS FUNKTIONER

Påståendesatser anses vara de mest neutrala, omarkerade grundsatser som normalt uttrycker ett påstående eller någon sorts beskrivning. Därför var det inte helt oväntat att påståendesatserna var den mest förekommande meningstypen i mitt material. Av alla meningstyper hade påståendesatserna också flest olika illokuta funktioner. I själva verket var påståendesatser den enda meningstypen i mitt material som kunde ha en illokut funktion i alla illokutionsklasser. I de följande avsnitten kommer jag att närmare beskriva hurdana direkta och indirekta illokuta funktioner påståendesatserna hade.

8.1 Direkt funktion

Påståendesatsernas primära illokuta funktion är en representativ funktion vilket också kom tydligt fram i min analys. Av alla fullständiga påståendesatser i mitt material var hela 82,40 %, dvs. 515 stycken, representativer. Därtill hade jag några elliptiska meningar som också hade en representativ illokut funktion.

De flesta av mina exempelmeningar var typiska representativer. De flesta uppfyllde också de formella kriterier som ställs på påståendesatser (det finita verbet är placerat på plats 2 i satsen och subjekt eller ett adverbial står i fundamentet) (jfr (1a) och (1b)). Det som i början av kodningen förbluffade mig lite var meningarnas utseende. Så gott som alla meningar, förutom frågor, slutade på ett utropstecken, vilket normalt markerar imperativsatser. Därför fick jag utesluta det som ett kriterium för min syntaktiska analys och fästa mera uppmärksamhet vid ordföljden och andra syntaktiska egenskaper.

- (1) a. Högen *växer* för varje dag!
- b. Än så länge *vet* ingen något om de förbluffande fåglarna!
- c. (Jag) Undrar om han nå'nsin tänker tala om exakt vad det är han gör.
- d. Jo där! (Det är) Skönt att ni slipper svälta!

Några meningar ansåg jag vara fullständiga med avseende på deras representativa funktion även om de saknade subjekt och i vissa fall också det finita verbet (jfr (1c) och (1d)). Inom parentes står de element som jag tyckte saknades.

För det mesta tyckte jag att det var tämligen enkelt att känna igen representativer p.g.a. deras konstaterande natur. Ibland var jag dock tvungen att studera bilden mycket noga (figurernas relationer med varandra, deras gester och miner osv.) för att komma fram till den rätta funktionen. När det är fråga om påståendesatser kan de uppfattas olika i olika talsituationer. T.ex. kunde exempel (1d) ovan i vissa omständigheter uppfattas som ett utrop men i det här sammanhanget uttrycker hela bilden att talaren helt enkelt uttrycker ett konstaterande. Att samma mening kan uppfattas så olika beror på hur talaren markerar sin utsaga och hur han själv förhåller sig till den. Det som är typiskt för representativer är att

talaren vill påstå eller konstatera något med sitt yttrande. Påståendenas natur förutsätter att talaren binder sig vid yttrandets sanning dvs. har tror på det propositionella innehållet i sitt yttrande. Jfr:

- (3) a. Duvorna har blivit tjuvar!
 b. Det går inte att bryta av stjälken!

För att fullkomligt kunna tolka betydelsen hos de ovannämnda exemplen måste man ha noggrannare bakgrundsinformation om kontexten eftersom betydelsen kan ju variera efter talsituationen. I det första exemplet (3a) måste man för det första veta att subjektet inte syftar på att alla duvor har blivit tjuvar utan endast alla de som Kalle Anka har dresserat. I det här fallet är alltså referensen situationsspecifik. I tolkningen av det andra exemplet (3b) måste man ta hänsyn till bilden där det visas att talaren har försökt bryta stjälken med en slägga men har misslyckats med det. När man har all denna bakgrundinformation till förfogande kan man tydligt konstatera att det i båda exemplen är fråga om representativer där talaren uttrycker ett påstående. Betydelsen hos dessa meningar är alltså inte lika med ordens betydelse.

Vid sidan av en viss meningstyp kan satsens illokuta funktion uttryckas med något performativt verb. Bland mina exempelmeningar hittade jag några representativer där det performativa verbet avgjorde funktionen. Jfr:

- (4) a. Härmed utnämner jag var och en av er till Fil. Dr...Driftig Duva!
 b. Jag har nöjet att meddela att du är min fånge!

Meningarna ovan har uppfyllt de kriterier som syntaxen ställer för påståendesatser men det är de performativa verben som explicit anger meningarnas illokuta karaktär. I det här fallet är det verben som utgör den ifrågavarande talhandlingen.

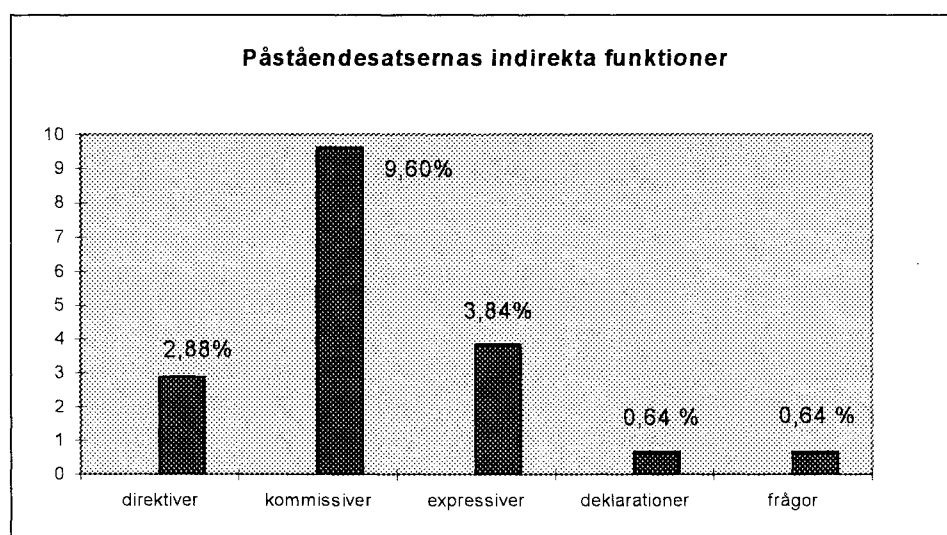
När jag kodade mitt material var det lättast att urskilja representativer som påståendesatsernas primära illokuta funktioner. Ibland var det svårt för mig att bestämma om jag borde klassificera meningen som representativ eller expressiv. Jfr:

- (5) a. Det är för sent!
b. Nu öppnas porten!

Delvis berodde svårigheterna på att de övriga elementen i bilden inte hjälpte på något sätt. Det gick inte att se figurernas ansikte (jfr (5a)) eller hans/hennes miner var motstridiga med det som förväntar sig när ett visst uttryck yttras. Det som också vållade svårigheter var att nästan alla meningar slutade på ett utropstecken. Till slut klassificerade jag alla sådana meningar till representativer.

8.2 Indirekta funktioner

Det är vanligt att en meningstyp kan vid sidan om sin primära illokuta funktion ha andra indirekta funktioner. Påståendesatser är en meningstyp som kan ha flest olika indirekta funktioner (jfr avsnitt 3.2 s. 10). De vanligaste indirekta funktioner som påståendesatserna kan ha är en direktiv, kommissiv, deklarativ eller frågandefunktion. Alla dessa indirekta funktioner var representerade också i mitt material. Därtill hade jag några exempel på påståendesatser som jag ansåg ha en expressiv funktion. I följande diagram anges i procent antalet av påståendesatsernas indirekta funktioner som förekom i mitt material.

Figur 1 Påståendesatsernas indirekta funktioner

Som man kan se av diagrammet var den vanligaste indirekta funktionen för påståendesatser och den sekundära kommissiva funktionen. Detta beror främst på att kommissiver är en illokutionstyp som inte har någon egen meningstyp såsom representativer, direktiver, expressiver och frågor (jfr avsnitt 3.2 s. 10).

Den typiska kommissiva funktionen är att talaren har en avsikt att utföra någon handling i framtiden. Med sitt uttryck kan talaren beroende på handlingen yttra ett löfte (6a), hotelse (6b), erbjudande (6c) e.d. Jfr:

- (6) a. Vi behöver aldrig mer gå hungriga!
- b. Nu ska jag krossa er bägge två!
- c. Vi ska försöka leta rätt på nå't!

Kommissiver uttrycker talarens intention att förändra världen så att den överensstämmer med hans yttrande. De innebär alltid någon kommande handling. Kommissiver kan uttryckas direkt med ett performativt verb (*lova, varna, hota*) eller indirekt genom att ange något villkor för handlingen. Det som förvånade mig lite var att det inte fanns direkt uttryckta kommissiver bland mitt material. Om handlingen, som kommissiver yttrar, är positiv för lyssnaren (jfr (6a)) är det fråga om ett löfte men om lyssnaren tolkar handlingen negativt (jfr (6b)) har talaren uttryckt en hotelse. Meningen (6c), som i detta sammanhang uppfattas som ett erbjudande, kunde också uppfattas som ett löfte eller en hotelse, beroende på hur lyssnaren tolkar den. I det här fallet avgör kontexten att det handlar om ett erbjudande med propositionen *talaren utför en framtida handling*. Alla påståendesatsformade kommissiver som jag hade i mitt material uttrycker jämte sin primära representativa funktion också en indirekt kommissiv funktion.

Den näst vanligaste indirekta illokuta funktionen, som påståendesatserna hade bland mina exempelmeningar, var den indirekta expressiva funktionen. Detta resultat undviker från det normala eftersom påståendesatser anses ganska sällan att uttrycka expressiv funktion. Detta beror på att man brukar förknippa den expressiva illokuta funktionen med utropssatser. Orsaken till att t.o.m. 3.84 % av påståendesatserna i mitt material har en indirekt expressiv funktion är mina kriterier på klassificeringen av materialet. Alla meningar av denna typ var

mer eller mindre fullständiga påståendesatser vilkas funktion i talsituationen var mera expressiv än någon annan. Jfr:

- (7) a. Ni måste skämta!
- b. Hon är ju stark som en häst!
- c. Häxornas tid är förbi!

Normalt uttrycker man något psykologisk tillstånd eller någon attityd till det propositionella innehållet. Talaren försöker varken få orden överensstämma med världen eller tvärtom. Typiska expressiver är t.ex. tacksägelser, gratulationer, beklaganden. Någon sådan typ av expressiv funktion fanns inte i mitt material utan alla mina exempelmeningar är mera påståendesatsformade utrop som uttrycker förvåning, irritation eller andra känslor (jfr avsnitt 6.2.1 s. 33). Oftast förekom sådana här meningar vid en perlokut handling dvs. det var fråga lyssnarnas reaktioner på talarens utsaga eller agerande. I det första exemplet (7a) var talsituationen sådan att expediten ville sälja Joakim von Anka en löjlig hatt och då reagerar han som i exemplet ovan. Här är det alltså inte fråga om en direktiv utan en expressiv som tolkas med hjälp av kontexten (jfr avsnitt 5.3 s. 27).

Direktivernas illokuta funktion är att talaren försöker få lyssnaren att utföra eller låta bli att utföra någon tänkt handling (jfr avsnitt 6.2.1 s. 33). Påståendesatser är ett sätt att uttrycka indirekta direktiver. I mitt material uttrycks en indirekt direktiv 18 gånger med en påståendestas. Dessa meningar utgör 2,88 % av påståendesatserna.

I direktiver är talarens psykologiska tillstånd vilja och med sitt uttryck försöker han få världen att överensstämma med orden. När påståendesatser används som indirekta direktiver uppfattas uttrycken oftast som uppmaningar, befallningar eller krav och så var fallet med mina exempelmeningar. Den allmännaste typen av påståendesatsformade indirekta direktiver var sådana meningar där talaren riktar sin utsaga till en grupp som han/hon också själv tillhör. Jfr:

- (8) a. Vi hackar inte våra kamrater!
- b. Vi måste stoppa dem!

- c. Du är alldeles för frågvis!
- d. Klockan är fyra på morgonen!

Exemplen ovan binder sig talaren till yttrandets sanning och uttrycker starkt sin vilja. Han lämnar ingen hadlingsfrihet utan förutsätter att gruppen som han tillhör utför den tänkta handlingen. Om alla samtalsdeltagare vill samarbeta måste de vara med att utföra handlingen för de har inga andra alternativ. När de jakande direktiva påståenden används som befallningar (jfr (8c)) uppfattas de inte särskilt artiga. I sådana situationer kan lyssnaren uppleva talsituationen något hotande för sitt sociala ansikte vilket för sin del inte främjar en fritionsfri kommunikation (jfr avsnitt 6.3.2 s. 37).

Påståendesatser med modalverben *få* eller *kunna* används också direktivt. Jfr:

- (9) a. Kuttra får ni göra efter skoltid, era små turturduvor!
- b. Nu kan du få tänka över saken en stund!

För sin funktion står sådana meningar nära en begäran, ett förslag eller ett krav. Meningarna har något vädjande ton men det är mest troligt att lyssnaren får en känsla av att det är hans/hennes plikt att utföra den ifrågavarande handlingen. Talaren anser sig ha en överordnad ställning. I det här fallet har lyssnaren inte heller så mycket handlingsfrihet vilket kan ha allvarliga följder med avseende på samarbetet.

Deklarationer är också en illokutionstyp som inte har en egen typisk meningstyp. I mitt material förekom deklarerationer endast fyra gånger (0.64%) och alla meningar var påståendesatsformade. Jfr:

- (10) a. Härmed utnämner jag var och en av er till Fil. Dr...Driftig Duva!
- b. Ni är avskedade!

Deklarationer förekommer i situationer som oftast kräver någon utomspråklig institution (kyrka, domstol osv.) och där talaren och lyssnaren intar vissa positioner. Som i exemplen ovan anser talaren ha en maktställning som berättigar honom att utföra en deklarativ

handling som kan ha en stark positiv (jfr (10a)) eller negativ (jfr (10b)) inverkan på lyssnaren.

En lika liten grupp (0,64 %) som deklARATIONERNA var de påståendesatsformade frågorna.

Jfr:

(11) a. Ni tycker inte jag är träffsäker?

b. Du envisas alltså?

Alla påståendesatsformade frågorna i mitt material var av typ *alternativfrågor* (jfr avsnitt 3.4 s. 13). Talaren efterfrågar sanningshalten i det sagda. De här påståendesatsformade frågorna avviker från de normala alternativfrågorna i att de inte inleds med det finita verbet och att de har en rak ordföljd.

9. OM FRÅGESATSERNAS FUNKTIONER

Frågesatser är en meninstyp som har en egen grammatisk form i alla språk. I Searles klassifikation av illokutioner behandlas frågor som en undertyp av direktiver (jfr avsnitt 6.2.1 s. 33). Men i det här arbetet har jag betraktat frågor som en självständig illokutionstyp som också har en egen typisk meningstyp. I de följande avsnitten presenteras frågesatsernas direkta och indirekta funktioner.

9.1 Direkt funktion

Frågesatsernas grundfunktion är att talaren får lyssnaren att reagera genom att ställa en fråga. Frågesatsernas direkta funktion är att talaren vill att lyssnaren ska ge honom den information som han för tillfället saknar. Den syntaktiska formen och det som man efterfrågar delar frågor i två grupper; alternativfrågor (*ja/nej-frågor*) och frågeordsfrågor. I alternativfrågorna efterfrågar man sanningshalten i ett skeende medan det i frågeordsfrågorna oftast efterfrågas någon detalj i ett skeende (jfr avsnitt 3.4 s. 13).

Även om frågesatsernas grundfunktion är att fråga har talaren i olika talsituationer avsiktligt välja olika typer av frågor. Frågorna kan ha fem olika talhandlingar varav två (de informationssökande frågorna och kontrollfrågorna) anses vara direkta. I mitt material hade 91,24 % av frågesatserna en direkt frågefunktion. Bland de frågesatsformade frågorna fanns båda de ovannämnda typerna av direkta frågor. Jfr:

- (1) a. Hur har allt det här skrotet hamnat här?
- b. Känner ni den här figuren?
- c. Vad gör du för nå't?
- d. Vad är det där? En jätte hackspett?
- e. Glömmer du att jag är guvernörens dotter?

De flesta frågorna i mitt material var rent informationssökande dvs. talaren ställde en fråga för att få information om något som han ännu inte vet. När man efterfrågar någon detalj i ett skeende t.ex. hur någonting har skett (jfr (1a)), utmärks frågor oftast med något frågeord. Om talaren däremot vill veta sanningshalten i ett skeende (jfr (1b)) inleds frågan med det finita verbet. Sådana här frågor är de s.k. *ja/nej-frågorna*. Den tredje typen av informationssökande frågor var en sådan där själva skeendet efterfrågades (jfr (1c)) och då innehåller svaret oftast det finita verbet. De informationssökande frågorna i mitt material följdes ofta med en tilläggsfråga som inte var fullständig med avseende på formen (jfr (1d)) utan frågan bestod endast av objektet. Sådana frågor är typiska för talspråket vilket man ofta försöker härma i serierna. Den sista frågan är ett exempel på en kontrollfråga (jfr (1e)). Kontrollfrågorna avviker från de informationssökande frågorna i att talaren redan är medveten om svaret men vill veta om lyssnaren också känner till det rätta svaret eller vill påminna honom om det vilket är fallet i exempel (1e).

När talaren ställer en fråga har han oftast tanken att lyssnaren säker vet svaret och vill att han ska berätta det för talaren. Talarens psykologiska tillstånd i frågor är vilja, alltså samma som i direktiver. Därför kan vissa frågor ha en lite uppmanade ton.

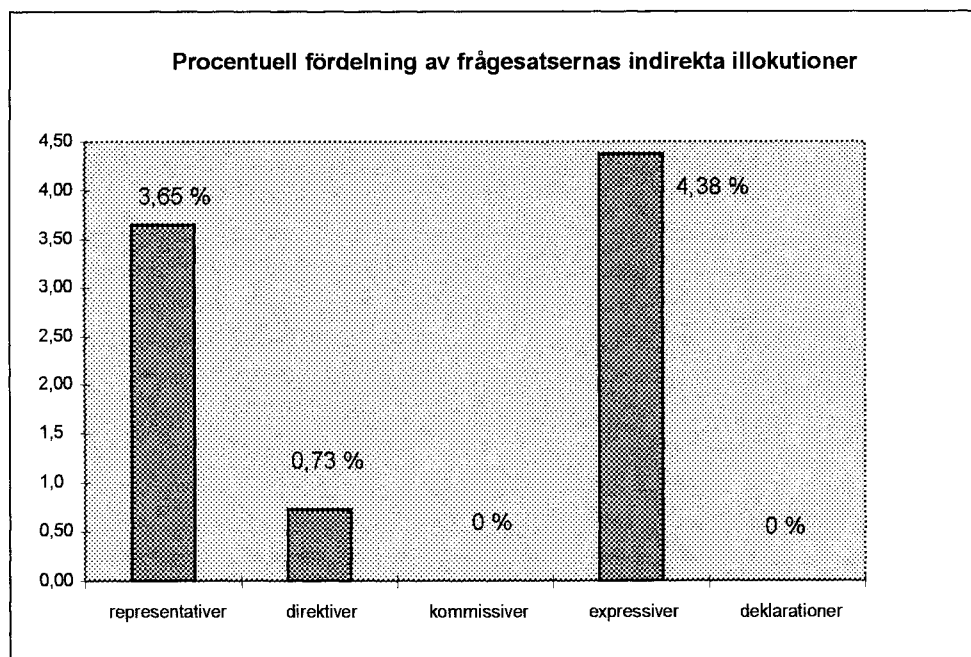
- (2) a. Vad bestämmer du nu att vi ska göra?
- b. Får man rabatt om man betalar kontant?

I vissa situationer kunde frågor som (2a) och (2b) uppfattas som indirekta direktiver men i det här fallet anser jag att talaren inte försöker uppmana lyssnaren utan har valt en fråga för att underlätta lyssnaren i en i en obehaglig talsituation. Denna tolkning gjorde jag med hjälp av helhetsbilden och de andra replikerna. I de här frågorna anser jag artighetsgraden vara tämligen hög beroende just på talsituationen. När man tar hänsyn hela kontexten märker man hur talaren vid sidan om sitt informationssökande handlar med lyssnaren. I vissa situationer kunde sådana här frågor användas också som indirekta direktiver. Exempel (2b) kunde också ha en lite ironisk betydelse för expediten ville sälja honom ett flygplan som kostade 250.000 även om det han såg att talaren inte har råd med detta.

En frågeformade grupp ansåg jag vara lite problematisk, nämligen de retoriska frågorna. Till slut klassificerade jag dem som representativer. För det mesta fanns det dock inga oklarheter i tolkningen av frågesatsernas funktioner.

9.2 Indirekta funktioner

Frågesatserna gör inget undantag när det gäller att ha indirekta funktioner vid sidan om den primära frågefunktionen. De mest typiska indirekta funktioner, som frågesatserna normalt har, är representativer, direktiver och kommissiver. I mitt material hade frågesatserna inte använts så mycket i någon indirekt illokut funktion. Det som var lite förvånansvärt var att det inte fanns ett enda exempel på en frågesats med en indirekt kommissiv funktion. Den vanligaste indirekta illokutionen, som förekom bland exempelmeningarna, var den expressiva funktionen. I följande figur kan man se den procentuella fördelningen av frågesatsernas indirekta illokutioner som förekom i mitt material.

Figur 2. Procentuell fördelning av frågesatsernas indirekta illokutioner

Såsom diagrammet tydligt visar var antalet frågesatsernas indirekta illokutioner tämligen litet. Expressiver som normalt inte brukar fungera som indirekta illokuta funktioner för frågesatser utgjorde den största gruppen. Sammanlagt fanns det sex exempelmeningar av den expressiva typen varav fyra var olika. Den näst största gruppen (fem stycken) utgjordes av frågesatsformade representativer. Det ringa antalet förvånade mig något eftersom alla exempelmeningar av denna typ var s.k. retoriska frågor vilka normalt är ganska vanliga för språket i serier. Den tredje gruppen av frågesatsernas indirekta illokutioner var indirekta direktiver. För denna grupp fanns det bara en fullständig exempelmening.

Det är inte så vanligt att den expressiva funktionen räknas som frågesatsernas sekundära illokuta funktion. I mitt material förekom det dock meningar som tydligt var frågesatser men som inte hade någon frågefunktion utan fungerade mera som utrop. I min analys har jag klassificerat alla utrop som expressiver om de tydligt inte har haft någon annan illokut funktion. Därför ansåg jag dessa sex meningar uppfylla de kriterier som ställs för expressiver.

Den allmännaste typen av frågesatsformade expressiver var frågor som bestod av endast ett ord (jfr (3a)-(3c)). Dessa meningar uttryckte tydligt talarens inställning till det utsagda vilket

förstärks med hjälp av de utomspråkliga faktorerna. Bland exempelmeningarna fanns det tre meningar som endast bestod av frågeordet *Vad?*. Alla de meningar hade alltså likadan satsbetydelse eftersom de innehåller det samma ordet. I det här fallet är det yttrande-betydelsen som avgör den slutgiltiga betydelsen. Varje mening har trots utseendet en varierande betydelse.

- (3) a. *Vad?*
- b. *V-vad?*
- c. *Jaså?*

Två av exempelmeningarna såg ut som i exempel (3a) men i den ena meningen uttrycks talarens förvåning till det utsagda och i den andra meningen uttrycker talaren närmast sin ilska. Talarens avsikt är alltså inte att uttrycka en direkt fråga utan frågesatsen är talarens reaktion till det som har hänt eller har blivit sagt i talsituationen. Två likadana meningar kan alltså uttrycka flera betydelser. Jag kunde komma fram till dessa tolkningar med hjälp av de utomspråkliga faktorerna (bl.a. samtalsdeltagarnas ansiktsuttryck) i serien. Exempel (3b) är nästan likadan som (3a) men i det här fallet syns talarens avsikt också i skriften. Man kan lätt förstå att en sådan mening som (3b) uttrycker talarens osäkerhet, tveksamhet, rådlöshet och eventuellt rädsla vilket också är fallet i serien. I den kontexten där (3b) uttrycks är talaren helt förvirrad och rådlös. Han vill alltså inte få något svar utan hans utsaga är en omedelbar reaktion till det som sker i talsituationen. När det gäller sådana här frågeformade satser vet den, som uttryckermeningen, sakläget men vill få sina misstankar bekräftade. Den tredje exempelmeningen (3c) som innehåller bara ett ord bestod av interjektionen *Jaså?*. I den här meningen är frågetecknet ett tecken för en stigande intonation vilket kan uttrycka antingen förvåning eller ligkiltighet. I det här fallet kunde jag inte riktigt avgöra vilket det handlade om. Meningar som tillhör denna grupp skiljer sig inte så mycket från utropssatser vilket också gjorde klassificeringen svårare.

De andra två frågeformade expressiver var lite svårare att klassificera eftersom de var mycket lika retoriska frågor. Det som till sist avgjorde klassificeringen var den bildliga kontexten.

- (4) a. Skämtar ni?
 b. Varför skulle jag prata med dej?

Båda meningarna (4a) och (4b) uttrycker talaren sig med en frågeformad sats som innehåller starka negativa känslor. I det första exemplet (4a) har ett förslag gjorts vilket talaren inte anser vara särskilt roande. Hans avsikt är alltså inett att fråga om samtalspartnern skämtar utan han vill snarare uttrycka att han inte tyckte om förslaget eller blev sårad av det. Orsaken till att en frågeformad sats valdes är att talaren vill inte avbryta kommunikationen utan vill med ett artigare sätt få sin samtalspartner att märka att han har handlat lite oartig. I det andra exemplet (4b) handlar det om en nästan likadan situation. Talaren frågar inte efter oraker varför han borde prata med sin samtalspartner utan hans utsaga är en reaktion till det som tidigare har hänt i talsituationen. Samtalspartnern vill ursäkta sitt tidigare uppförande men talaren känner sig ännu inte klar för att kommunicera med honom. I en sådan talsituation känner talaren att hans sociala ansikte är hotat och för att de ska vidare kunna kommunicera med varandra krävs samarbete av båda parterna.

I mitt material fungerade frågesatserna fem gånger också i en representativ funktion. Alla frågesatser fungerade då som retoriska frågor. Här måste tilläggas att det fanns flera frågesatser i samma funktion men här har medtagits endast de fullständiga meningarna. Dels därför är antalet retoriska frågor så litet.

- (5) a. Vem har sagt att jag är rädd?
 b. Måste man resa bort för att glömma?
 c. Hur kan man tappa minnet om man aldrig haft nå't?

Alla meningarna tillhörande denna grupp utmärktes formellt av de kännetecken som är typiska för frågor. Men deras talfunktion skiljer sig från de vanliga frågorna. Deras primära funktion är inte att fråga utan att indirekt konstatera något. Talaren förväntar inte något svar till sin fråga. I det första exemplet (5a) vill talaren skydda sig själv genom att ställa en motfråga. Här instämmer satsbetydelsen inte med yttrande-betydelsen eftersom talaren vill inte veta vem som har sagt att han är rädd för någonting utan tvärtom. Det är

helt klart för lyssnaren att talaren vill säga att han inte är rädd för någonting utan kan utföra handlingen som lyssnaren hade tänkt sig.

I det andra exemplet (5b) finns det ingen som talaren kan rikta sin fråga till. Det är alltså fråga om ett konstaterande eller en tanke som talaren uttalar högt. Det finns ingen i den talsituationen som kunde eller borde svara på frågan. Det sista exemplet (5c) är också en sorts retorisk fråga som också innehåller en dold förebråelse riktad till lyssnaren. I den här talsituationen är stämningen tämligen spänd och innehåller många meningar med någon indirekt funktion. Den dolda förebråelsen kommer i viss mån fram också utanför kontexten.

Bland mitt material fanns det ett fall där en frågeformad sats hade använts i en indirekt direktiv funktion vilket är vanligt om man vill använda sig av en hövligare form av en uppmaning. Jfr:

(6) Kan ni lämna ett bidrag till de stackars fattiga?

Syntaktiskt sett handlar exempel (6) ovan om en fråga där lyssnarens förmåga att utföra en handling efterfrågas. Men i talsituationen uppfattar lyssnaren denna fråga närmast som en indirekt direktiv där talaren uppmanar lyssnaren att utföra en viss önskad handling i en viss situation. Det finns många element som påverkar hur denna mening uppfattas. För det första bör lyssnaren ha kännedom om sådana här konventionaliserade uttryck där meningen i regel eller undantagsvis inte används i sin primära funktion. I tolkningen av mening (6) spelar pragmatiken en avgörande roll. För det andra förstärker den bildliga kontexten denna tolkning eftersom talaren visar med sitt kroppsspråk och sitt beteende den största artigheten mot lyssnaren. Det kommer alltså tydligt fram att lyssnaren mera makt i talsituationen. En sådan form av uttryck har valts för den uppfattas hövligare än en direkt direktiv och förhoppningsvis har positiva följder vilket i det här fallet är att lyssnaren ger sitt bidrag för de fattiga. I sådana här talsituationer kommer det tydligt fram hur samtalsdeltagarna följer Grices samarbetsprinciper (jfr avsnitt 6.3.1 s. 36). Talaren måste handla så att han inte för mycket avviker från samtalets syfte så att lyssnaren förstår utsagan och i vissa fall bortser meningens ordagranna betydelse.

10. IMPERATIVSATSERNAS FUNKTIONER

Imperativsatser är en satstyp som finns i nästan varje språk och vars funktion och formella särdrag avviker väldigt lite mellan olika språken (jfr avsnitt 3.5 s. 15). I mitt material var imperativsatserna den näst vanligaste meningstypen, 15,5 % av alla meningstyper, och deras funktioner var ganska entydiga. För det mesta förekom imperativsatserna i sin vanliga primära funktion, dvs. i den direktiva funktionen. Man brukar inte ge några indirekta illokutioner för imperativsatser men i det här materialet fanns det imperativsatser som hade en indirekt illokut funktion som representativer eller expressiver. I de följande avsnitten redogörs för de här funktionerna närmare.

10.1 Direkt funktion

Som meningstyp avviker imperativsatserna från de andra meningstyperna i att de har några speciella kännetecken. Några formella kännetecken är t.ex. att imperativsatserna är oftast kortare än andra meningstyper, subjektet kan strykas och verbet står i ändelselös form i plats ett i satsen. Det tydligaste ortografiska tecknet anses vara ett utropstecken i slutet av satsen (jfr avsnitt 3.5 s. 15). I min analys kunde jag inte använda detta som kriterium eftersom nästan alla meningar, oavsett deras funktion, slutade på ett utropstecken.

Den normala talfunktionen, som imperativsatserna har, är en direktiv funktion. Med sin utsaga försöker talaren få lyssnaren att utföra (jfr (1a)) eller låta bli att utföra någon handling (jfr (1b)). Talaren försöker få världen att överensstämma med orden och hans psykologiska tillstånd i direktiver är alltså vilja. Den övervägande majoriteten av imperativmeningar (92,05 %) i mitt material var typiska direktiver (befallningar, uppmaningar, råd, varningar osv.).

- (1) a. Skaffa mej penna och papper!
- b. Piff! Gör inte så där!

Den mest vanligaste typen av direktiver i mitt material var korta uppmaningar och befallningar (jfr (2a), (2c) och (2e)) som bestod endast av verbet där subjektet låg underförstått eller de kunde också ha något tillägg som presicerade uttrycket (jfr (1c)).

(2) a. Ta skydd!

b. Om ni har nå't vett i skallen, så strunta i era fåniga voodoo-gudar och sälj!

c. Skynda er!

d. Hjälp till med dörren

e. Vänta!

Orsaker till att korta imperativmeningar används så mycket i serierna är för det första brist på utrymmet och för det andra är de ett mycket effektivt språkligt medel där mycket information kan uttryckas kort och koncist. Imperativsatser i den direktiva funktionen är mycket vanliga i de normala talsituationerna men det finns vissa begränsningar när de kan användas utan att riskera det friktionsfria kommunikationssituationen. Illokutionens form påverkar mycket artighetsgraden i ett yttrande (jfr avsnitt 6.3.2 s. 37) Därför väljs ofta hellre en indirekt illokution i stället för den direkta. När det gäller varningar (jfr (2a)) är det klart att situationen kräver snabbt agerande och då är korta uttryck på sin plats. Då har talaren inte tid att tänka hur han formulerar sitt uttryck utan det viktigaste är att lyssnaren undviker faran. Men om varningen är förenad med hot omskrivas sådana satser med en konditional satsfogning (jfr (2b)). När man tänker på direktiver som (2c), (2d) och (2e) kan de i vissa situationer uppfattas som ytterst oartiga. Dessa meningar förutsätter speciella relationer mellan talaren och lyssnaren för att undvika missförstånd i samtalssituationen. I det här fallet är det fråga om personer som är släktingar och då behöver kan uttrycket vara lite friare formulerat. Det som dock är typiskt för språket i serierna var att korta direktiver är genomgående dominerande. Bara i extrema situationer förekom indirekta direktiver vilka anses vara den artigare formen av uppmaningar.

Även om det är vanligt att subjektet stryks i imperativsatser kan det också sättas ut då uttryckets riktning blir tydligare. I mitt material fanns det ganska många meningar där den direktiva illokutionen hade förstärkts med att tillägga subjektet (jfr (3a-c)). Därtill fanns det

många ofullständiga meningar som jag klassificerade som direkta direktiver även om imperativformen saknades (jfr (3d)). I det sista exemplet saknas imperativformen men p.g.a. kontexten tolkade jag meningen som *Var lugn, herr von Anka!*. Även om imperativformen saknas kommer sakinnehållet i yttrandet tydligt fram och därför anser jag meningen ha en direktiv illokut funktion.

- (3) a. Titta på fåglarna, Tora!
- b. Var inte rädd, von Anka!
- c. Gå, vite anka, innan ett nötskal blir din nya hatt!
- d. Lugn, herr von Anka!

När subjektet är utsatt uppfattas uppmaningen mera personligt eftersom subjektet anger tydligt vem uppmaningen är riktad till.

Imperativsatser kallas p.g.a. sin illokuta funktion som påverkande talhandlingar. Men förutom samtalsdeltagarnas relationer till varandra påverkar talarens auktoritet mycket hurdan ton uppmaningen har (jfr avsnitt 3.5 s. 15).

- (4) a. Berätta allt om dej själv!
- b. Släpp genast ut mej!
- c. Anfall!
- d. Hoppa överbord!

När det är fråga om serier är bilderna ytterst viktiga för tolkningen av uppmaningens ton. Om man skulle tolka de två första meningarna (4a) och (4b) bara med avseende på syntaxen skulle man lätt tolka de som befallningar. Kontexten visar dock att talarens auktoritet i talsituationen är tämligen svag och därför uppfattas meningarna närmast som begäran. I de två sista meningar (4c) och (4d) är redan utseendet annorlunda. De här meningarna uppfattas som kommandon vilka för sin del kräver vissa maktrelationer mellan talaren och lyssnaren. I sådana här fall är den bildliga kontexten inte lika viktig som i de två första meningarna.

Det som är typiskt för direkta direktiver är att de används endast i andra person singularis eller pluralis.

(5) a. Ligg tyst och stilla bara!

b. Skingra er!

Denna skillnad kan märkas endast om ett adjektiv (jfr (5a)) eller ett reflexivt pronomen (jfr (5b)) ansluter sig till imperativformen. Om man vill rikta uppmaningen till en grupp som man själv tillhör måste man använda sig av indirekta illokutioner vilka ofta förekommer i form av hjälpverb (t.ex. *Låt oss gå!*).

10.2 Indirekta funktioner

Det finns inga indirekta illokuta funktioner som är typiska för imperativsatser. Bland mina exempelmeningar hittade jag dock meningar som tydligt var imperativer men som hade någon annan illokut funktion än den direktiva. I själva fallet fanns det två typer av illokutioner där imperativsatser fungerade i sin sekundära funktion.

Det fanns bara ett sådant fall där talaren uttrycker sig med verbet *låta* (jfr (6a)). Ofta används detta verb när talaren riktar en uppmaning till en grupp som han också själv tillhör (jfr avsnitt 3.5 s. 15). I det här fallet är det dock inte fråga om någon uppmaning.

(6) a. Låt se om den tål det där!

I exemplet ovan står verbet *låta* i imperativform utan någon direktiv funktion. Denna mening uttrycker närmast ett konstaterande. Ur helhetskontexten får man intrycket att talaren avsikt är att slå sönder ett visst föremål med släggan. Talaren presupponerar, kanske omedvetet, att föremålet kommer att gå sönder p.g.a. slaget. Denna mening kunde ha också något kommissiv funktion men min tolkning är att det är fråga om ett mera neutralt konstaterande än ett löfte.

De andra exemplen av imperativsatsernas indirekta funktioner tillhörde gruppen expressiver. Det fanns tre sorters meningar. De flesta var korta imperativmeningar (7a) eller fullständiga meningar (7b) vilka båda hade mera utropsfunktion. Sedan fanns det också meningar vilkas funktion jag ansåg närma sig mera den expressiva funktionen (7c).

- (7) a. Hjälp! Ett getingbo!
- b. Tänk om jag har lyckats!
- c. Varsågod, lilla fröken!

På grundval av sin grammatiska struktur är de två första meningarna (7a) och (7b) imperativer men i textsammanhanget hade de inte den minsta direktiva funktionen. De är snarare utrop som spontant förekommer i talsituationen. Talarens avsikt är inte att få lyssnaren att tänka på något utan den här meningen är ett sätt för honom att uttrycka sina känslor. I det här fallet har alltså meningens syntaktiska form varit det avgörande kriteriet i klassificeringen. Den sista meningen (7c) däremot är en ren expressiv eftersom expressiverna uttrycker normalt tacksägelse, gratulationer, beklaganden lyckönskningar osv. Meningen ovan uttrycker inte direkt något av de ovannämnda kännetecken för expressiver men jag baserade min tolkning mera på situationen där uttrycket yttrades. Min tolkning är alltså att också imperativsatser kan ha två om inte flera sekundära illokuta funktioner.

11 UTROPSSATSERNAS FUNKTIONER

Det var ganska svårt att klassificera utropssatser eftersom de formellt inte är lika tydliga som de andra meningstyperna. Egentligen kunde man tolka dem som preciseringar av påstående- och frågesatser och som inte används i de normala funktionerna som de här två meningstyper har. I detta arbete har utropssatserna klassificerats i tre grupper; 1. optativa önskningsar, 2. hypotetiska önskningsar och 3. utrop varav den tredje gruppen kan innehålla många olika typer av utrop. Serierna är en sådan typ av litteratur som innehåller rikligt med utrop även om alla typer är inte lika stor omfattning representerade vilket också kom fram i min klassificering.

Utropssatsernas primära talfunktion är en expressiv funktion. Normalt anser man att de inte har några indirekta talfunktioner men i vissa fall kan de ha en något direktiv funktion. En sådan tendens märkte jag också i detta arbete eftersom vid sidan av den expressiva funktionen fanns de ett antal meningar som tydligt hade en direktiv funktion.

11.1 Direkt funktion

Av alla utropssatser var 92,06 % expressiver. Inte helt oväntat var den vanligaste typen av expressiver utrop av olika slag. Ganska jämnt fördelade var tilltal, interjektioner och korta isolerade utrop varav några har blivit fasta uttryck. De optativa önskningarna var inte representerade i mitt material och det fanns bara ett fall med en hypotetisk önskning.

Det som är typiskt för utropssatser är att syntaktiskt sätt är de ganska ofta ofullständiga. De kan bestå av bara ett ord eller ett ordkombination som inte har någon syntaktisk relation med de andra led i meningen. Som ett exempel på sådana här meningar är t.ex. interjektioner. Jfr:

- (1) a. Fy!
- b. Ve och fasa!
- c. Äntligen!
- d. Oh så sött!
- e. Gäsp!

Bland mitt material fanns det rikligt med interjektioner. Mycket vanliga var sådana interjektioner vilka uttrycker starkt talarens antingen negativa (jfr (1a) och (1b)) eller positiva känslor (jfr (1c) och (1d)). De två första meningar uttrycker tydligt talarens negativa inställning till något som förekommer i talsituationen. På samma sätt kan den positiva inställningen uttryckas genom en interjektion. Den sista meningen är ett exempel på ett onomatopoetiskt uttryck vilka också var mycket vanliga bland mitt material. De onomatopoetiska (ljudhärmande) uttryck är oartikulerade ord som bildas utanför det vanliga språkliga ljudsystemet. De uttrycker sambandet uttrycket och dess innehåll. Det sista

exemplet kunde uttrycka talarens trötthet men i det här fallet uttrycker det talaren likgiltighet. Talaren visar sin samtalspartner att han inte är intresserad av hans utsaga. Nu borde den andra kunna följa samtalsreglerna och t.ex. byta samtalsämne men så händer inte i texten utan han fortsätter med samma ämne vilket leder till en konflikt. Ett vanligt medel att framhäva interjektionernas betydelse är att de skrivs med fetstil eller någon annan stil som avviker från standardtexten.

Mycket ofta förekommande utrop bland mina exempelmeningar var isolerade uttryck som mer eller mindre har blivit fasta uttryck och som förlorat sin ursprungliga betydelse. Jfr:

- (2) a. Kära nå'n!
- b. Stackars farbror Kalle!
- c. Rena rama rövarpriset!
- d. Vid alla de sju haven!

Också alla dessa ovannämnda meningar användes för att uttrycka talarens känsloladdning. Det som är gemensamt för alla de ovannämnda meningar är att de inte uttrycker bara en sorts känslor utan de kan användas vid många olika tillfällen. Den första meningen har i mitt material använts som ett uttryck för förvåning men i en annan situation kan det uttrycka t.ex. förtjusning e.d. Exempel (2a) uttrycker för sin del talarens medlidande inför sin samtalspartners svårigheter men ofta används detta och andra liknande uttryck i negativ bemärkelse. Talaren kan samtidigt använda ironisk ton vilket också förstärker den motsatta betydelsen av uttrycket. Som fasta uttryck och mycket vanliga expressiver räknas också s.k. hälsningsord som t.ex i följande exempel:

- (3) a. Adjö, fula Plump!
- b. Goddagens, gott folk!

Även om men om de flesta utrop är korta finns det också utrop med längre konstruktion. Dessa meningar har för det mesta bisatskonstruktion och inleds med *att* eller *som* eller förstärks med något frågeord. Jfr:

- (4) a. Vilket ständigt slit!
 b. Vilka grejor!
 c. Åh, vad jag ser fram emot att få träffa min far efter en långa och urtrista tiden i flickskolan!

Den första meningen (4a) uttrycker talarens känslor och frustration för den situation han befinner sig i. Jag anser att detta uttryck är inte direkt riktad till någon eller något utan det är bara ett känsloutbrott som behöver ett omedelbart uttryck vilket är den normala funktionen för en utropssats. Om uttrycket är förenat med mera positiva känslor såsom förvåning, förtjusning och längtan (jfr (4b) och (4c)) är dessa bisatskonstruerade utrop mycket vanligt medel för det.

I mitt material fanns det inga exempel på optativa önskningar (dvs. önskningar som är möjliga att förverkliga) och bara ett exempel på en hypotetisk önskning (en önskning som antagligen inte kan förverkligas) (jfr (5a)).

- (5) a. Om jag bara kunde glömma!

Orsaken till att det fanns så få exempel på de ovannämnda typer av utrop kan förmodligen härledas från seriernas stil. Dessa typer av utrop verkar ganska högtidliga och i viss mån ålderdomliga och används kanske därför inte så ofta i serierna som vill komma så nära talspråket som möjligt. I exempel (5a) ovan uttrycker talaren en önskan även om han inte ens själv tror på att önskan kan i några omständigheter förverkligas. Det som var lite förvånande att de hypotetiska önskningarna inte förekom som gissningar vilka är den andra mycket vanliga användningen för dem (jfr avsnitt 3.6 s. 17).

Normalt räknas tilltalsuttryck inte som utrop utan som ett självständigt kategori men i det här arbetet behandlas de som en typ av utrop. De utgörs av självständiga substantiv (egennamn) (jfr (6a)) och nominalfraser (jfr (6b) och (6c)).

- (6) a. Gilbert!
 b. Farbror Kalle!

- c. Hövding Tvåkrona!
- d. Din genomskinlige lyckoknutte!

De används för att fästa uppmärksamhet hos de tilltalade för att man sedan ska kunna kommunicera med honom. Ibland kan det vara svårt att dra någon klar gräns mellan interjektioner och tilltal. Så var fallet också i exempel (6d). Det första intrycket som man får är att det handlar om ett vanligt utrop som uttrycker närmast förakt. Men situationen är den att meningen ovan fungerar som samtalsöppning. Därför ansåg jag exempel (6d) vara mera av tilltals natur än vanlig utrop.

11.2 Indirekt funktion

Som redan har nämnts brukar utropssatser normalt inte ha sekundära illokuta funktioner men i det här arbetet har jag utropssatser som jag anser ha en direktiv funktion. Av alla utropssatser var det procentuella antalet av utropssatsformade direktiver 7,94 %. Här måste påpekas att det egentliga antalet utropssatser med en direktiv funktion var något större men de andra meningar mera ofullständiga så att de inte togs med i den kvantitativa delen.

Det fanns ingen stor variation i funktionen av dessa utropssatsformade direktiver. Innehållet i yttrandet kommer tydligt fram oavsett att satser syntaktiskt inte är helt fullständiga. Jfr:

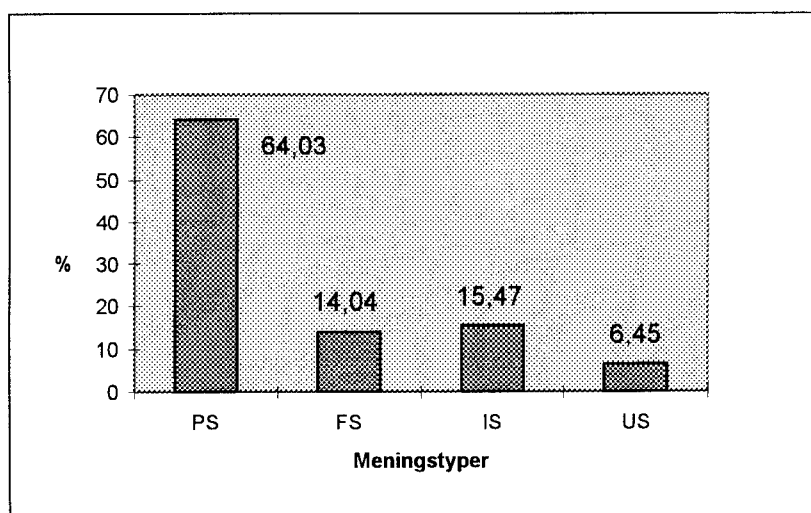
- (7) a. Tyst med dej!
- b. På honom!
- c. Nej, vänta!
- d. Upp med er killar!

Meningarna klassificerades som direktiver eftersom de uttryckte befallningar och uppmaningar av olika slag. Av de flesta meningar reflekterades ganska tydliga maktrelationer mellan talaren och lyssnaren (jfr (7a) och (7b)). Speciellt de ofullständiga meningarna hade en funktion som kunde jämföras med kommandon (jfr (7b)). En del av meningarna hade dock inte lika stark befallande ton (jfr (7c)) utan de liknade mest vädjan.

Talaren vill inte avbryta kommunikationen även om någonting stör den. I den situation där meningen (7c) förekommer har talaren själv agerat oartigt och nu vill han gottgöra det. Talaren vädjar till lyssnaren att han inte skulle gå sin väg. I den där situationen är lyssnaren inte längre villig att fortsätta kommunikationen. Talaren har alltså brutit mot samarbetsprinciper vilket leder till att kommunikation avbryts. Den sista meningen (7d) är ett exempel på en utropsformad direktiv vars funktion tydlig med avseende på att imperativformen har utelämnats helt. Denna mening yttras i en situation där talaren har försökt med många olika medel att få lyssnarna att stiga upp. Såsom i alla direktiver är talarens psykologiska tillstånd i den här meningen vilja. Ur kontexten (andra repliker, helhetsbilden och ansiktsdrag) kan man konstatera att talaren tror sig ha auktoritet och han använder olika illokutioner och försöker variera tonen i sina yttranden för att få lyssnaren att reagera. I de flesta fall fungerade sådana här meningar bra men exempelmeningen ovan nådde inte den önskade resultatet.

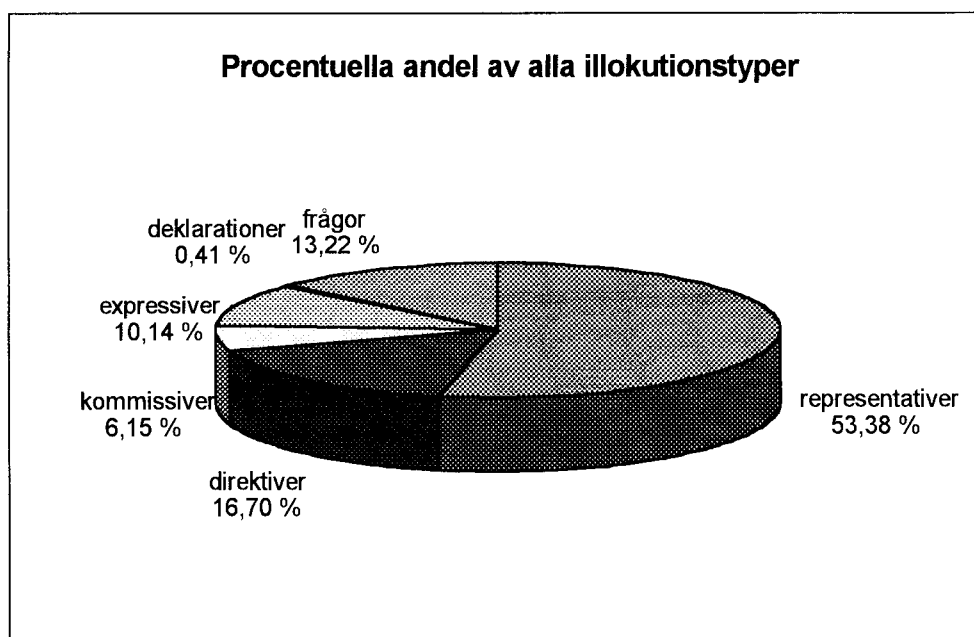
12. RESULTAT OCH DISKUSSION

Alla fyra meningstyper som jag presenterade i kapitel 3 (s. 9 ff) förekom i mitt material. I Figur 3 förekommer hur de olika meningstyperna var procentuellt fördelade i mitt material. Förkortningarna står för de olika meningstyperna på följande sätt: PS (påståendesatser), FS (frågesatser), IS (imperativsatser) och US (utropssatser). Här vill jag påpeka att procentandelen av utropssatser är lite missvisande eftersom en hel del interjektioner och andra ofullständiga uttryck blev utelämnade p.g.a. sin ringa betydelse för min analys. Jag ansåg att jag har tillräckligt exempel på olika typer av utropssatser.

Figur 3 Procentuell fördelning av meningstyper

De vanligaste meningstyperna var de tre huvudsatstyperna; påstående-, fråge- och imperativsatser. Det var inte helt oväntat att den övervägande majoriteten (64,04 %) av meningarna var påståendesatser eftersom de är den mest förekommande meninstypen i en berättande text. Det fanns en aning flera imperativsatser (15,47 %) än frågesatser (14,04 %) vilket inte heller överraskade mig. Språket i serierna brukar ibland vara så intensivt att det ofta förekommer befallningar, uppmaningar eller andra uttryck med en direktiv funktion. Det som dock förvånade mig litet var att det trots allt var procentandelen av utropssatser (6,45 %) eftersom utrop av olika slag brukar vara mycket typiska för seriernas språk. Som jag redan har nämnt beror den ringa andelen av utropssatser till stor del att jag inte tog sådana utrop som *Hjälp!*, *Jaha!* o.dyl. med mera än en gång även om de förekom mycket ofta i texten. Det som jag främst var intresserad var hur många olika typer av utrop som fanns i materialet. Figur 4 visar den procentuella fördelningen av alla illokutionstyper som förekom i mitt material.

Figur 4 Procentuell fördelning av illokutionstyper

Påståendesatser visade sig vara den mest produktiva meningstypen eftersom med dem kan talaren uttrycka många olika illokutioner, såväl direkta som indirekta. Påståendesatsernas primära illokuta funktion, den representativa, var för sin del den mest dominerande av de förekommande illokutionstyperna. Detta trots att varje meningstyp har en egen primär illokut funktion. Påståendesatsernas stora antal kan delvis förklaras med att kommissiver och deklamationer är sådana illokutionstyper som inte har någon egen typisk meningstyp. Detta leder till att de kommissiva och deklarativa funktioner uttrycks nästan alltid med en påståendesats.

Imperativ- och frågesatserna var nästan lika vanliga i den här texten även om jag förväntade mig att imperativsatser skulle vara vanligare för en sådan texttyp som används i serierna. Direktiver var den näst vanligaste illokuta typen som förekom i mitt material. Detta beror på att alla meningstyper (imperativsatser är inte medräknade) användes i någon mån sekundärt som direktiver. Det som avviker från det normala är att procentandelen av direktiver som utropssatsernas sekundära illokuta funktion var så stor som 7,94 %. Utropssatserna brukar vara så enkla av sin talfunktion att de normalt inte har några indirekta illokutioner.

Frågor som en illokutionstyp är mera speciella än de andra. Detta beror främst på att t.ex. Searle inte räknar frågor som en egen illokutionstyp utan en underkategori av direktiver.

Att jag hade frågor som en självständig illokutionstyp påverkade inte avsevärt resultatet. Förutom sin primära funktion hade frågorna en sekundär funktion endast som påståenden.

Expressiver var jämte direktiver den enda illokuta typen som förekom som en sekundär illokut funktion i alla meningstyper. Expressivernas antal var tämligen stort men det berodde på att min klassificering avvek något från de kriterier som ställs för expressiver. Den normala funktionen för expressiver är bl.a. tacksägelser, gratulationer och liknande. Det fanns inte så många meningar som man skulle kunna klassificera som rena expressiver. I min analys klassificerade jag däremot alla meningar, som uttryckte någon känsloutbrott eller liknande, som expressiver. Jag ansåg att de meningar inte passade bättre i någon annan grupp. Denna klassifikation orsakar att alla resultat som jag fått inte kan generaliseras.

Det har forskats och skrivits ganska mycket om de direkta och indirekta talhandlingarna. Meningen med detta arbete var inte att upptäcka något nytt utan snarare att åskådliggöra i vilken proportion de olika meningstyperna förekommer i en serietidningstext och vilka olika indirekta funktioner dessa meningstyper kan ha resp. har. De resultat som jag fick motsvarade i stort sett de förväntningar som jag hade innan jag började med detta arbete.

LITTERATURFÖRTECKNING

Exempellitteratur

Kalle Anka & C:o 1994. nr 15 och nr 18.

Källlitteratur

Allwood, J. & Andersson, L-G. 1981. Semantik. Guling I, 6:e uppl. Göteborg.

Allwood, J., Andersson, L-G. & Dahl, Ö. 1980. Logiikka ja kieli. Gaudeamus, Helsinki.

Andersson, E. 1993. Grammatik från grunden. En koncentrerad svensk satslära. Hallgren och Fallgren Studieförlag AB, Uppsala.

Austin, J.L. 1979. Zur Theorie der Sprechakte. (How to do things with the Words). Philipp Reclam jun. GmbH & Co., Stuttgart.

Ballmer, T. 1979. Probleme der Klassifikation von Sprechakte. I Grewendorf, G. (red.): Sprechakttheorie und Semantik. Suhrkamp, Frankfurt am Main. S. 247-274.

Brown, P. & Levinson, S.C. 1987. Politeness. Some Universals in Language Usage. 2:a upplagan. Cambridge University Press, Cambridge.

Elert, C-C. 1995. Allmän och svensk fonetik. Norstedts förlag AB, Stockholm.

Grice, H.P. 1975. Logic and Conversation. I Cole, P & Morgan, J.L. (red.): Syntax and Semantics 3, Speech Acts. Academic Press Inc., Orlando.

Hakulinen, A. & Karlsson, F. 1979. Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. SKS, Helsinki.

- Jørgensen, N. & Svensson, J. 1987. Nysvensk grammatik. Liber, Malmö.
- Karlsson, F. 1994. Yleinen kielitiede. Yliopistopaino, Helsinki.
- Leech, G. 1983. Principles of Pragmatics. Longman Linguistics Library 30, Longman, London and New York.
- Leech, G. 1974. Semantics. Hazell Watson & Viney Ltd. Aylesbury, Bucks.
- Leiwo, M. & Luukka, M-R. & Nikula, T. 1992. Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja, Jyväskylä.
- Levinson, S.C. 1983. Pragmatik. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lindgren, R. 1981. Pragmatisk beskrivning av direktiver. Papers from the Institute of Linguistics 41, University of Stockholm.
- Linell, P. 1984. Människans språk. En orientering om språk, tänkande och kommunikation. Liber Förlag, Lund.
- Matthews, P.H. 1981. Syntax. Cambridge Textbook in Linguistics. University Press, Cambridge
- Mossberg, L. 1973. Om formen i serien. I Hegerfors, S. & Nehlmark, S. (red.): Seriöst om serier. Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm.
- Muittari, V. 1987. Om modus och modalitet. En finsk-svensk kontrastiv studie över modalitet i konditionala, koncessiva och komparativa satser och satsfogningar. Studia Philologica Jyväskyläensia 20, University of Jyväskylä, Jyväskylä.
- Muittari, V. 1988. Om konventionaliserad indirekthet i svenskan med anspelning på finskan. Meddelanden från institutionen för nordiska språk 6, Jyväskylä universitet.

- Nikander, M-L & Jantunen A. 1987. Lukion ruotsin kielioppi. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.
- Palmer, F.R. 1981. Semantics. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rahkonen, M. 1981. Om existens, tid och lokalitet i svenskan. Studia Philologica Jyväskyläensia 15, University of Jyväskylä, Jyväskylä.
- Regnell, H. 1971. Semantik. Filosofiska och språkvetenskapliga grundfrågor inom betydelseläran. 2:a uppl. Läromedelsförlagen, Stockholm.
- Searle, J.R. 1971. Sprechakte. Ein Sprachphilosophischer Essay. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main
- Searle, J.R. 1975. Indirect Speech Acts. I Cole, P. & Morgan, J.L. (red.): Syntax and Semantics 3. Academic Press, Orlando.
- Searle, J.R. 1976. A Classification of Illocutionary Acts. I Language in society 5, 1-23.
- Searle, J.R. 1980. Eine Klassifikation der Illokutionsakte. I Kußmaul P. (red.): Sprechakttheorie. Ein Reader. Wiesbaden. s. 82-108.
- Searle, J.R. 1982. Ausdruck und Bedeutung. Untersuchungen zur Sprechakttheorie. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- Sellgrad, R. 1973. Från helgonlegend till tjuvpojkestreck. I Hegerfors, S. & Nehlmark, S. (red.): Seriöst om serier. Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm.
- Thomas, J. 1995. Meaning in Interaction: an Introduction to Pragmatics. Longman Group Limited, New York.

Thorell, O. 1982. Svensk grammatik. Esselte Studium, Stockholm.

Viljanen, B. & Viljanen, K. 1995. Nykyruotsin peruskielioppi. Gummerus Kirjapaino Oy,
Jyväskylä.

BILAGA

Påståendesatsformade representativer

a1 Nu har farbror Kalle jobbat med sina mystiska duvor sex veckor i sträck!

a1 Undrar om han nå'nsin tänker tala om exakt vad det är han försöker göra!

a1 Undrar också om han nå'nsin kommer att tjäna pengar på det som han har lovat!

a1 Rasten är slut!

a1 Det är dags för nästa lektion!

a1 Om han inte gör det, ligger vi illa till!

a1 Högen växer för varje dag!

a1 Jag kommer från Ankeborgs Konservinsamling!

a1 Hm! Jag som var säker på att vi hade en burk syltade rovor kvar!

a1 Jo, där! Skönt att ni slipper svälta!

a1 Här ser ni Kalle Ankas utbildningsakademi för duvor!

a1 I den här buren ligger förskolan!

a1 Här får de små duvungarna lära sig att man får mat om man hackar på enkronan

a1 Här är grundskolan!

a1 Nu får eleverna plocka upp kronan i näbben och släppa ner den i myntspringan!

a1 På gymnasiet blir det lite svårare!

a1 Här arbetar duvorna med lösa kronor!

a1 Det blir anmärkning

a1 På universitetet får studenterna plocka upp mynt från platta underlag och de lär sig att förkasta femtioöringar!

a1 Till sist hamnar de i själva yrkesskolan!

a1 De här fåglarna kan hämta kronor från marken och flyga upp med dem till insamlingsholken!

a1 Jag börjar fatta!

a1 Han tränar vanliga brevduvor att använda mynttelefoner!

a1 De ringer in sina meddelanden, så de inte behöver flyga så långt!

a1 Min första klass är fullärd nu!

a1 De är redo att ge sig ut i verkliga livet och tjäna sitt levebröd!

a1 Somliga har det bra!

a1 Sex ynka veckor och se'n är de klara med plugget för alltid!

a1 De ska ut på sin första fältövning!

a1 Du har fortfarande inte sagt vad de ska göra!

a1 Allesammans flyger österut...i riktning hemåt!

a1 Två och tjugoo...två och tjugofem... de borde vara tillbaka när som helst!

a1 Här kommer de, farbror Kalle!

a1 De har lämnat sina kronor och kommer för att hämta fler!

a1 Nu kan vi börja på allvar!

a1 Här blir det bra!

a1 Folk samlas snabbt på platsen...

a1 Jag vill också pröva!

a1 Det här borde TV komma och filma!

a1 Vi kan gå hem ungar!

a1 Bollen är i rullning!

a1 Det här verkar faktiskt funka, farbror Kalle!

a1 Ja, mina vältränade fåglar går ner för landning nu!

a1 Inom fjorton dagar är de bevingade flygsensationerna rikskända!

a1 Och Ankeborgs turisthadel blomstrar som sällan förr!

a1 Glada butikägare rapporterar ökad omsättning...när besökarna har slängt bort några kronor till duvorna, slänger de bort hundralappar i affärer och på restauranger!

a1 Än så länge vet ingen något om de förbluffande fåglarna!

a1 Någon måste ju ha dresserat duvorna!

a1 Du skulle bli kändis!

a1 I så fall skulle gräsmattan svämma över av vildögda tiggare och insamlare!

a1 Vi skulle inte få en lugn stund!

a1 Jag räknar hellre pengar åt mig själv!

a1 Och det har jag gjort nu!

a1 Summan ser ju lovande ut!

a1 Varje vända, inklusive matpaus, tar cirka sex minuter!

a1 Det blir 10 kronor i timmen per fågel!

a1 Och av den tian behöver jag bara betala 40 öre i fågelmat!

a1 Vi har redan tjänat mer än tiotusen kronor!

a1 Men Kalle, om någon, borde veta att lyckan är lynnig!

a1 Utan förvarning vänder ödet helt om i takt med den välutbildade duvflocken!

a1 Snart sprids nyheten att de flinka fåglarna flyttat till en annan stadsdel...och samtidigt flyttat in i laglöshetens område!

a1 Duvorna har blivit tjuvar!

a1 Jag som tyckte de var så gulliga!

a1 De stjal från de fattiga!

a1 Farbror Kalle, duvorna har ökat takten!

a1 Nu tar de bara fyra minuter på sig per vända!

a1 Hmm! Jag menar... det är väl klart!

a1 Ständig förbättring är hörnstenen i min undervisning!

a1 Det betyder att slantarna flaxar i kassakistan ännu snabbare!

a1 ...och de kallas numera Banditduvorna!

a1 Hänsynslöst tömmer de önskebrunnen, mynt efter mynt!

a1 Här kommer nu en stolt, liten flicka med en krona i sin hand!

a1 Den har hon tjänat på att samla in 500 begagnade tepåsar... och nu vill hon skänka slanten till de mindre bemedlade!

a1 Hon stäcker ut handen, och...

a1 Vårt samhälle skakar i grundvalarna!

a1 Den skyldige måste hittas!

a1 Om de får tag i mej, är jag en sprängd anka!

a1 Kalles panik är inte ogrundad!

a1 De uppretade ankeborgarna närmar sig, kvarter efter kvarter!

a1 Jag ser dem!

a1 Värre än så! Det är en ilsken folkhop som kommer hitåt!

a1 Ja, det är ju till ett gott ändamål!

a1 Farbror Kalle, folkmassan stannar utanför vårt hus!

a1 Dem har jag aldrig förr sett i mitt liv!

a1 Det är han!

a1 Tack vare rådigt ingripande av polismakten överlever Ankeborgs mest hatade anka hela vägen till rättssalen...

a1 Jag, ers nåd! Jag representerar en av de drabbade

välgörenhetsfonderna...Förbarmandets Änglar!

a1 Och jag tycker att ankan ska plockas, piskas och pryglas!

a1 Ers nåd, vi ungar vill föreslå en lösning, som skulle göra alla nöjda!

a1 Så slipper Kalle fängelse och i stället får han jobb som duvinstruktör åt Förenade Välgörenheter!

a1 Projektet fungerar så bra, att han till och med blir utnämnd till Ankeborgs Mest Välgörande Medborgare!

a1 Hö-hö! Jag bad Gilbert komma och fylla på mitt förråd med stålnötter!

a1 Åh nej! Han kör rakt mot stenblocket!

a1 Hm! Det här är inte likt Gilbert!

a1 Han måste ha fått fel på ratten och bromsarna!

a1 Min Gilbert-docka i den fjärrstyrda bilen lockar hit Stål-Långben!

a1 Eftersom han tror Gilbert är i fara följer han efter!

a1 Oj! Här har det legat ett stort stenblock!

a1 Och nå'n har ryckt upp träd med rötterna!

a1 Det måste vara Stål-Långben

a1 Nåja! Det är enkelt att följa hans spår!

a1 Jag är här med dina jordnötter!

a1 Stålkraften tog slut!

a1 Den där falluckan gör att det blir längre till marken!

a1 Du är roligare än jag trodde, Långben! Jordnötter!

a1 Nej!

a1 De här väggarna är rörliga!

a1 Vi får väl se!

a1 Jag hoppas att du inte lider av cellskräck, Långben!

a1 Jag upprepar!

a1 Det har jag ju sagt! Ståljordnötterna!

a1 Jag ska hämta mina saker!

a1 Nå'n har lurat farbror Långben i en fälla...

a1 Jag behöver bara låtsas vara dockan och vänta här!

a1 Nu öppnas porten!

a1 Det är min tur att leka!

a1 Omöjligt! Min fjärrstyrda docka rör sej själv!

a1 Nå't har gått snett!

a1 Jag har inte lärt mina dockor att tala...än mindre att vara nosiga!

a1 Det måste vara den riktige Gilbert!

a1 Rätt gissat, Plump,

a1 Det är farbrors röst!

a1 Aha! Där är han!

a1 Jag ska bara hitta rätt nyckel!

a1 Nu är du fri!

a1 Jag såg dej köra bil, som om du gick i sömnen!

a1 Nej då! Det var Spökplumpen som lurade dej!

a1 Lyckligtvis var jag redan på väg till vår mötesplats, så jag kunde reda ut saken!

a1 Här är dina stålnötter!

a1 Plumpen har låst in oss, Gilbert!

a1 Ha! Ha! Ni har mina nycklar, men nu kommer ni ändå inte ut!

a1 Det ska bli gott med ett par ståljordnötter!

a1 Jag är faktiskt hungrig!

a1 Farbror Långben! Väggarna kommer närmare!

a1 Jag vill också vara med!

a1 Här är utgången!

a1 Jag får inte glömma min bil!

a1 Jag blir aldrig som han!

a1 Jag berättade precis som det var, men han trodde mej inte! Hö-hö-hö!

a1 Musse och Långben är på väg till Molluskön för att hämta en last kryddor.

a1 De får höra att ön hemsöks av banditer som anfaller alla kryddodlare, men de reser ändå dit trots varningen.

a1 Tyvärr sprängs lasten i luften och spåren leder i riktning mot affärsmannen Megalo Melass.

a1 Ett av dennes kryddfartyg påstås ha skänkts av banditerna, men när Musse dyker ner till vraket finner han inga spår av någon kryddlast.

a1 Däremot märker snart Musse och Långben att de förföljs av skjutglada figurer, och när de försöker söka skydd på ön möts de av skjutglada individer...

a1 Banditerna har omringat oss!

a1 Askan kommer jag inte ihåg, men jag hör elden!

a1 Jag har för mej att du ville ha befälet på den här resan!

a1 M-men vi trodde att ni sköt på oss!

a1 Du förolämpar oss!

a1 Hoppas att vi inte ses igen!

a1 Grr! Jag får aldrig reda på Stål-Långbens hemlighet!

a1 Vi försökte skydda er från de andra!

a1 Nu tröttnade de och vänder tillbaka!

a1 Vi borde ändå söka skydd uppe i bergen!

a1 Några så`na finns inte, kompis!

a1 Vi är kryddodlare som tvingats lämna branschen!

a1 Det kan man säga!

a1 Trådarna börjar knyts ihop!

a1 Det var inte meningen att nå`n skulle upptäcka att "Blötdjurets" lastrom var tomt!

a1 Ni har bevisat att Melass ligger bakom alla de här attackerna!

a1 Nja... han kan alltid säga att havsströmmarna har spolat bort hela lasten!

a1 Först då kan vi avslöja honom!

a1 Tja, det är bara en sak som biter på så`na typer...pengar!

a1 Du har rätt!

a1 Vi startar en insamling!

a1 Vi driver restaurangkedjan "Heta Halsen"!

a1 Vi skulle vilja köpa en massa chilipeppar!

a1 Illa! Chili är nästa omöjlig att komma över nu!

a1 Här har vi en massa pengar, som gärna skulle vilja skaka tass med lite chilipeppar!

a1 Aha! Aha! Tur för er att ni kom till mej!

a1 Här är ett prov på vad vi kan erbjuda!

a1 Det där är inga affärsmän!

a1 Det är snokarna som dök vid "Blötdjuret"!

a1 D-detta är inte bottenvåningen!

a1 Nej, men vi kan landa mjukt ändå!

a1 Tur att det inte var tvättdag i dag!

a1 Man börjar bli proffs på att ducka för kulor!

a1 Om katter har nio liv, måste vi vara dubbelkatter!

a1 De hinner ikapp oss!

a1 Deras breda bil kan inte köra ner här!

a1 J-jag har inte ont alls!

a1 Det har du rätt i!

a1 Långben! Det är våra vänner från bergen!

a1 Vi hörde skottet och förstod att ni var i fara!

a1 Vi kom efter så fort vi kunde!

a1 Där hade vi tur...och ni också!

a1 Jag hade just måttat min berömda kokosnötknäckarsving! Hö-hö!

a1 Vi har hittat de förlorade kryddskördarna!

a1 Nu har vi alla bevis vi behöver mot Megalo Melass!

a1 Vi har fångat Melass själv!

a1 Vi har hans karlar i förvar på gruvkontoret!

a1 D-de övermannade oss och smet!

a1 Melass har ett privat flygplan där ute!

a1 Åh nej! Planet har redan börjat rulla!

a1 Vi kommer för sent!

a1 Knappast! Det är jag som bestämmer här!

a1 Jag har redan förstört hela hamnen i Lanolina!

a1 Det där är växlar, Långben, inte tryckluftsborrar!

a1 Ja, mina vänner, så går det till att köra tåg!

a1 Det är Lanolinas bästa restaurang!

a1 Inget annat är gott nog åt våra kryddhjärtar!

a1 Tack vare er blomstrar vår hamn igen!

a1 Och hela Melass kryddlager har sålts!

a1 Öh...apropå pengar! Vi är bestämt skyldiga er ett...hrrmm...litet godståg!

a1 Vi behövde ändå köpa ett nytt!

a1 Här ska du väl pröva traktens berömda kryddblandningar!

a1 så får vi väl se!

a1 Joakim von Anka är nu utan jämförelse Calisotas rikaste Anka!

a1 Hans guldgruvor och banker i Yukon har gjort honom till miljardär, men han vill inte ge sig förrän han är rik på allvar

a1 Därför har han rest runtjordklotet i sju års tid och gjort affärer, letat gruvor och startat företag!

a1 Hela tiden har han skickat hem alla förtjänster till sitt kontor: en stor fyrkantig byggnad på en kulle ovanför den lilla byn Ankeborg!

a1 Ja, han är kvar i Afrika!

a1 Han skrev att han hade köpt nå't till kontoret!

a1 Snart skickar han sej själv i en låda för att spara biljetten!

a1 Du skickade aldrig hit de där aktierna!

a1 Tja, jag hade bråttom till världsutställningen i Saint Louis för att sälja grammofonskivor.

a1 J-jag är Emilia Näbblund, herr von Anka! Er nya sekreterare!

a1 Vi har anställt lite kontorspersonal, Joakim!

a1 Han hör dej inte!

a1 Ja det vill han!

a1 Och vi har mer att säga, din sure, gamle stövel!

a1 Vi är trötta på att sitta i den här hålan medan du far jorden runt!

a1 Nästa gång du reser, följer Matilda och jag med!

a1 Min fästman Kvacke blir den nye kontorschefen!

a1 Hm! Han lär inte förskingra, så länge han hoppas på att få ärva!

a1 Jag förstår, herr von Anka!

a1 Första veckolönen har redan gått åt till det här kaffet!

a1 Vi ska tillbaka till mitt Afrika!

a1 Inom en månad befinner sig de tre sista medlemmarna av klanen von Anka på Kongofloden!

a1 Meter för meter tränger de mitt in i hjärtat av den vilda och okända kontinenten!

a1 Långt borta i söder ligger den fantastiska diamantgruvan jag nyligen upptäckte i Juvel dalen!

a1 Här i inlandet finns det antagligen ännu rikare gruvor!

a1 Det gör vi kanske en vacker dag, men just nu är vi på väg till Mumbo Jumbo-floden!

a1 Någon vecka senare, i en ovanligt mörk del av mörkaste Afrika, börjar en dag som Joakim von Anka aldrig ska glömma!

a1e Den här, hövding! Ett miniatyppoträtt av hövdingen av vår stam!

a1 Det var inte dåligt!

a1 Här finns utmärkt land för gummiplantager!

a1 Det är bara det att voodoo-stammens gudar håller tilldär!

a1 De säljer aldrig!

a1 Jag kan väl andra förhandlingsmetoder!

a1 Snart anländer ankorna till voodoo-byn...

a1 Så gjorde du inte affärer förr i världen!

a1 Han är nöjd...jag är nöjd!

a1 Jag trodde aldrig att vi skulle behöva skämmas för dej, Joakim!

a1 Din snikenhet trotsar allt!

a1 Ärlighet varar längst, vet du väl!

a1 Det tog tjugo år att bli rik bara för att jag alltid var hederlig!

a1 Du bestämmer bra, Joakim!

a1 Där satte du dej i allt respekt!

a1 Jag är Foola Zoola, härskare över denna stam!

a1 Jag vill ha er mark!

a1 Jag betalar bra!

a1 Ofta har de otrogna försökt stjäla vårt land, främling, men ingen har nå`nsin vågat förolämpa våra gudar!

a1 Jag ser två systrar, som blir djupt utskämda av sin bror!

a1 Jag ser dem ömka honom för att han är en så'n ynkelig varelse!

a1 Jag ser också en uppstudsig ankherre, som blir sparkad på stjärtfjädrarna härifrån till Kapstaden om han inte lär sej lite respekt!

a1 Du pratar persilja!

a1 Här har du min respekt för ditt voodoo-trams!

a1 Efter en snabbvisit på handelsstationen i Hambo Mambo kommer Joakim tillbaka...men inte ensam!

a1 Jag fruktade det!

a1 Och jag behöver inga snyltande släktingar heller!

a1 Joakim är så förändrat!

a1 Här är deras by grabbar!

a1 Så begår Joakim von Anka den enda riktigt ohederliga handlingen i sitt liv.

a1 och den ska komma att förfölja honom i årtal och kosta honom mer än han nå'nsin kunnat ana!

a1 Farbror Joakim ger ju väldigt sällan intervjuer.

a1 Men i dag gör han faktiskt ett oväntat undantag för en ovanligt påstridigt journalist...

a1e Snattrella Pladdrén, skvaller- och skandalreporter!

a1 Jag är trött på prinsessor och popstjärnor!

a1 Jag är angripen!

a1 Jag vill bara titta på den!

a1 Jag ville bara locka dej i rätt läge!

a1 Den följande striden är så skamlig, att vi inte vill visa den i bild!

a1 Fem friska ankor mot en ensam, försvarslös dam... det kan väl bara sluta på ett sätt!

a1 V-vi börjar visst trötta ut henne!

a1 Det märks inte!

a1 Jag kan inte hålla fast henne!

a1 Jag anade det!

a1 Och jag anar var jag kan hitta din första krona, Joakim!

a1 Som du själv sa nyss...du är bara en ointressant gammal fattiglapp!

a1 Här är en hel tunna!

a1 Helt enligt planerna!

a1 Min förklädning var ju perfekt!

a1 Ingen kunde veta att det var jag!

a1 Jo, vi!

a1 Våra förklädnader var också perfekta!

a1 Vi har skuggat dej ända se'n du landade i Ankebog!

a1 Farbror Joakim har hyrt oss för att bevaka dej!

a1 Min hemlighet är noggrann planering!

a1 Kalles sköldpadda låg i lådan och kronan ligger i mitt nya oförstörbara kassaskåp!

a1 Det syns väl!

a1 Den där baksluga trollpackan ger mej aldrig nå'n ro!

a1 Ja, där försvinner Magica en stund!

a1 De verkade väldigt säkra på den saken

a1 Tss! Ankorna trodde visst att tjejen var en häxa!

a1 Jag kan inte göra er nå't ont...

a1e Nu kan ni...åååh!

a1 Ha! Man ska alltid ha några extra
foffbomber i bakfickan!

a1 Den gamle girigbuken väntar mej inte
tillbaka så här snart!

a1 Det är hårda tider för farbror Joakim!

a1 Hans brorsöner vill ha betalt för sitt
arbete!

a1 De har glassrea nere i köpcentret!

a1 Du ser ut att behöva en ny hatt!

a1 När jag vill ha kul, så badar jag i dem!

a1 Den hår gamla kannan är tuff och tålig...
precis som jag!

a1 Vi har varit med om mycket tilsammans!

a1 Jag har haft den till resväska, portmonnä
och vattenspann...

a1 Jag har till och med bryggt kaffe i den!

a1 Den är full av gamla minnen!

a1 Bara jag luktar i den, så...så nyser jag!

a1 Det kanske låg lite malet kaffe kvar i
skrynklorna!

a1 Jag fick den!

a1 Den håller i många år än, om jag bara gör
ren den lite grann och...

a1 Det kanske är dags för en.....ny hatt?

a1 Jag ger upp!

a1 Här är den rätta hatten för er! Stormen för
de stormrika!

a1 Vi fick just in den...en så'n tur att ni tittade
in i dag!

a1 Jag vill inte precis kalla det tur, damen
lilla!

a1 Jag drogs hit av krafter som jag inte kunde
styra!

a1 Tur vi fick höra på nyheterna att Magica
hade rymt från polisen!

a1 Det betyder att farbror Joakim behöver vår
hjälp!

a1 Vi kom för sent!

a1 Urk! Om det är värre än det hon gjorde
mej, ligger han illa till!

a1 Det kan man kanske säga!

a1 När Kalle och Knattarna hittar farbror
Joakim är han duktigt förvirrad!

a1 Ni yrar, främlingar!

a1 Det är 1911!

a1 Nej, vi lurar dej inte...och vi är inga
främlingar!

a1 Vi är dina brorsöner, och du är världens
rikaste anka!

a1 Alla de här pengarna är dina!

a1 Och det är bara dina växelpengar!

a1 Resten har du i stora valvet!

a1 Nu känner vi igen dej!

a1 Nu har jag sett det mesta!

a1 Farbror Joakim ska ut och slösa bort
pengar!

a1 Han har råd att bli av med lite
växelpengar!

a1 Han köper sej nog bara en ny hatt!

a1 Visst köper farbror Joakim en hatt... ..och
det är bara början!

a1 Det rubinklädde hattbandet tilltalar mej!

a1 Jag vill ha et dussin så'na här i olika
färger!

a1 Jag förstår!

a1 Det blir 120.000 kronor!

a1 Jag struntar i vad det är för nå't!

a1 Så talar en klok kund!
a1e Så fortsätter det, tills...
a1 Du får inte plats med fler leveranser!
a1 Pengabingen bågner av dina nya inköp!
a1 Men det gör inget!
a1 Jag har fått så`na här fina platina-kort från stans alla företag!
a1 Nu slösar han bort sin förmögenhet på kredit!
a1 Han har glömt hur han slet för den!
a1 Jag gillar honom bättre så här!
a1 Han har ju glömt att han är en gruffig gammal snåljåp!
a1 Allt det här har han gett mej!
a1 Han köpte till och med nå`nting åt gamle Knipnäbb!
a1 Nu är det dags igen!
a1 Varje gång han stannar tåget, är det fler lådor att packa upp!
a1 Jag behöver din hjälp!
a1 Det var väl inget!
a1 Han tror att vi tre heter Tackne, Fjatte och Kaffe!
a1 Jag köpte så mycket, att jag inte hann se vad jag köpte!
a1 Här är en stor en!
a1 Den måste innehålla nå`t extra värdefullt!
a1 De säljer allt möjligt i så`na där köpcenter!
a1e Till och med en västfräsisk förgätmigej!
a1 Nej! Jag vill inte minnas nå`t annat än detta!
a1e Kan inte!
a1 Ungarna hindrar mej!

a1 Ja, vi vill också att han ska få tillbaka minnet!
a1 Han är sej själv igen!
a1 Du rabblar nog upp den eftersom det är det enda du minns!
a1 Då blir kronan min!
a1 Hon fick sin egen glömskesprej i nyllet!
a1 Farbror Joakim är lika sur som vanligt!
a1 Han har ju knappt hunnit värma upp sej än!
a1 Det måste vara ditt fel, Kalle!
a1 Ni sa själva att ni skulle gå upp utan att bråka!
a1 Ni sa till och med att ni skulle laga er frukost själva innan ni gick!
a1 Och att ni skulle göra min frukost när ni kom tillbaka!
a1 Det var för att ni lovade allt det där som jag lät er ta jobbet!
a1 Jag kommer ihåg den första morgonen som jag skulle dela ut tidningar!
a1e Fin utsikt från vårt nya håll!
a1e Nej, bara dumskallen Kalle!
a1 D-det var elakt!
a1 Ja, vi skojade ju bara!
a1 Jag kan minsann också ha skoj!
a1 Vårt nya hem är obeboeligt!
a1 Du missar!
a1 Den spar en massa jobb åt oss!
a1 Sigge MacKvack är försenad igen och det betyder alltid samma sak!
a1 Då flyger han ännu fortare och ännu lägre än vanligt!

a1 Och hans landningar blir...brr...ännu värre än vanligt!

a1 Jag är fortfarande helt och hållet!

a1 Det är mer än vad mitt flygplan är!

a1 Jag har inte råd att köpa nya leksaker åt dej jämt och ständigt!

a1 Se`n kanske du är försiktigare med dyrbara maskiner!

a1 Tja, det är jag ju inte så säker på!

a1 Förresten har jag knappast råd med nå`t dyrbart!

a1 Min spargris är på svältkur!

a1 Här har jag en snygg liten jetmodell för bara en kvarts miljon!

a1 Hrm! Jag tänkte mej annars nå`t i prisklassen 229:50!

a1 Då har jag just vad min herre behöver här borta!

a1 Men med lite ny färg och fartränder på sidorna, blir den fräck och fräsch igen!

a1 Jag tar den!

a1 Han fick upp det gamla skrället i luften!

a1 Jag tror jag tittar in till Jockes verkstad!

a1 Motorn låter en aning krasslig!

a1 Det kan vara farligt att tillsätta för mycket!

a1 Jag bara kom förbi för en snabb översyn av flygplanet!

a1 Men det slipper vi nu!

a1 Det är för sent!

a1 Du kom ytterst olägligt, Sigge!

a1 Jag försöker just blanda ihop en vätska som ska göra saker oförstörbara!

a1 Men nu gick hela experimentet åt pipan!

a1 Det var inte meningen!

a1 Tack, men skadan är redan skedd!

a1 Jag får börja om från början!

a1 Det här var konstigt!

a1 Blomman har blivit alldeles stel!

a1 Det går inte att bryta av stjälken!

a1 Men den gick ju sönder!

a1e Ja, släggan men inte blomman!

a1 Det är tack vare dej att min oförstörbarhetsvätska blev perfekt

a1 Och det dröjer inte länge...

a1 Nästa gång du kraschar, håller nog planet bättre!

a1 Då får jag säkert behålla jobbet!

a1 J-jag skulle inte ha sagt åt honom att skynda sej!

a1 Nu flyger han in för lågt igen!

a1 Nu är den lampan utbränd... och jag som inte har nå`n stege!

a1 Folk tror visst att pengar växer som gräs!

a1 Jag orkar knappt pallra mej hem efter jobbet!

a1 Kalle Anka! Jag är kronofogden!

a1 Ni är skyldig 3.853 kronor och 30 öre i obetald skatt!

a1 Tja, de trettio öre kan ni få genast!

a1 Hmpf! Ni får tre dagar på er att betala hela summan!

a1 Du ligger tre månader efter med hyran!

a1 Du får två timmar!

a1 Vi har ett viktigt geometriprov i morgon!

a1 Jag är från kommittén "Försköna Ankeborg"!

a1 Den är skam för staden!

a1 Det är för mycket!

a1 Jag reser bort för att glömma!
a1 Nisse? Olle? Nej det låter inte rätt!
a1 Jag tycks tyvärr ha tappat minnet, konstapeln!
a1 Jag har ingen aning om vem jag är!
a1 Enligt körkortet bor han på er adress!
a1 Det är vår farbror Kalle!
a1 Vi heter ju Knatte, Fnatte och Tjatte!
a1 Er farbror är överansträngd!
a1 så kommer minnet snart tillbaka!
a1 Där är ju farbror Joakim!
a1 Nej, vi bor här!
a1 Han är vår hyresvärd och din farbror!
a1 Hm! Det låter krångligt!
a1 Farbror Kalle har tappat minnet, farbror Joakim!
a1 Han kommer inte ens ihåg vad han själv heter!
a1 Farbror Kalle är inte frisk!
a1 Han behöver vård och vila!
a1 Vi har lagat din favoriträtt, farbror Kalle!
a1 Nej, nej! Det är bananpudding med aprikoser!
a1 Han är verkligen mycket, mycket sjuk!
a1 Hi-hi! Precis vad jag behöver!
a1 Jag tror nog det dröjer innan minnet kommer tillbaka!
a1 Jag hörde hur dålig du är!
a1 Och just i dag, när vi skulle gå på brandsoldaternas välgörenhetsbal!
a1 Det hade jag alldeles glömt!
a1 Jag har skaffat en annan kavaljer!
a1 Du har botat farbror Kalle!
a1 Jag visste nog att han bara låtsades!

a1 Brandbalen var i går!
a1 Musse, Mimmi och Långben använder en märklig tidsmaskin för att åka tillbaka i tiden och söka äventyr.
a1 Just nu är de ombord på ett 1700-talsfartyg i karibiska Havet...
a1 Om vinden håller i sej, bör vi sikta hamnen när som helst, fröken Mimmi!
a1 Det förstår jag verkligen!
a1 Jag är stolt över att ha dottern till guvernören i Jomoko som passagerare när mitt skepp gör sin jungfruresa!
a1 Jag är glad för att få vara ombord!
a1 Utkiken har siktat ett skepp!
a1 Hon kommer styrbord med västlig kurs!
a1e Förmodligen ett annat handelsfartyg!
a1 Det liknar ett sjörövarfartyg...utan flagg!
a1 Öh..jag vet inte..jag menar, det tror jag inte!
a1 Jag visste det!
a1 Det är nå't på gång!
a1 Jag trodde han hade lämnat det här området för länge, längesen!
a1 M-men jag kan ha fel!
a1 Det var ett varningsskott!
a1 Nästa gång siktar de högre!
a1 Då kunde jag lika gärna använda ett ärrör!
a1 Nu börjar vi sicka!
a1 Jag är ledsen, men jag bad er ju att gå under däck!
a1 Jag blir kvar om jag vill!
a1 Och nu sackar vi!
a1 Jag tror jag går ner i min hytt!
a1 De försöker en sick-sack-manöver!

a1 En lucka öppnas i vattenlinjen, och en smidig skepnad skjuter ut i havet!

a1 En tumlare, som håller en märlspik i munnen, simmar efter Musses skepp!

a1 Den hinner snart ifatt båten och skjuter in spiken mellan rodret och skrovet...

a1 ...och med en kraftig klatsch av stjärten driver det kloka djuret se'n in spiken!

a1 Vår manöver lyckades, Långben!

a1 Vi är för snabba och listiga för dem!

a1 Rodret har låst sej!

a1 Jag har nog sickat när jag borde ha sackat!

a1 Det lönade sej allt att dressera tumlaren!

a1 Nu seglar de i cirkel!

a1 Det där gjorde du bra, lille kompis!

a1 Jag vill komma ner i vattnet och se var felet ligger!

a1 De har uppfattat vårt nödläge!

a1 Piraterna får inte hitta henne!

a1 Ni kan inte stanna här i hytten!

a1 Piraterna kommer!

a1 Jag är så sjösjuk!

a1 Jag kan inte röra mej!

a1 De kommer säkert hit!

a1e Ingenting!

a1 Vi har ingen skatt ombord!

a1 Bara en sjuk dam, som ska resatill Jomoko för sin hälsas skull!

a1 Damen var alldeles full av röda prickar!

a1 Där är hon!

a1 Det var väl rätt fräckt att måla med läppstift över hela mitt ansikte!

a1 Då är du den verkliga skatten!

a1 När jag ändå är här nere, kan jag ta en titt på rodret!

a1 Nå. om jag bara kan hålla andan ett tag till, så ska jag väl med ett kraftigt ryck...

a1 Rodret fungerar igen!

a1 Långben har tappat kontrollen över fartyget!

a1 Hon styr rakt mot piratkeppet!

Påståendesatsformade direktiver

a2 Vi hackar inte våra kamrater!

a2 Kuttra får ni göra efter skoltid, era små turturduvor!

a2 Nu kan du få tänka över saken en stund!

a2 Vi måste ta reda på var han förvarar alla kryddor som han påstår har blivit stulna!

a2 Vi måste stoppa dem!

a2 Vi måste bestämma oss!

a2 Du är alldeles för frågvis!

a2 Vi måste följa efter honom!

a2 Jag vill ha tillbaka min gamle farbror Joakim ...och mitt namn!

a2 Klockan är fyra på morgonen!

a2 Du ska flyga ett lass bikarbonat till maharadjan av Magsor!

a2 Jocke! Jag behöver din hjälp!

a2 Ni måste hålla efter er trädgård!

a2 Det är nog bäst att fröken Mimmi går ner i hytten nu!

a2 Vi kan väl skjuta tillbaka med den där lilla kanonen!

a2 Långben, vi får slå till reträtt!

a2 Vi måste gömma fröken Mimmi!

a2 V-vi måste genast bort från den här skorven!

Påståendesatsformade kommissiver

a3 Jag måste vara mycket rädd om er!
 a3 Ni kommer att bli mycket värdefull för mej!
 a3 Jag ska lära dej hur man behandlar en dam!
 a3 Jag ska hjälpa er att torka av ansiktet!
 a3 Jag ska hjälpa er!
 a3 Det ska inte lyckas!
 a3 Det ska bli gott!
 a3 Vår smidiga farkost ska nog klara det där tunga åbäket!
 a3 Jag ska personligen slå in det åt herrn!
 a3 De ska inte få oss utan kamp!
 a3 Pengarna ska gå direkt tillbaka till alla odlare han har förföljt!
 a3...men jag ska rädda honom!
 a3 men du ska nog ingenting!
 a3 Jag kommer!
 a3 Nu ska jag krossa är bägge två!
 a3 Vi ska försöka leta rätt på nå't!
 a3 Ni hamnar på listan över behövande!
 a3 Vi ska nog samla konserver åt er!
 a3 Vi ger inget och vi tar inte emot nå't!
 a3 Våra dagar i möda och nöd är förbi, pojkar!
 a3 I fortsättningen ska duvorna stå för vår försörjning!
 a3 De här fåglarna behöver aldrig mer tigga brödsmulor på torgen!
 a3 Alla är garanterade jobb efter examen!
 a3 ... och nästa gång hamnar du i skamvrån!
 a3 Vi behöver aldrig mer gå hungriga!

a3 Han ska ställas till doms för sina missgärningar och få det gruvliga straff han förtjänar!
 a3 Han ska få på moppe!
 a3 Jag ska...svälj...möta faran ensam!
 a3 Inte förrän du har avslöjat hemligheten med dina övernaturliga stålkrafter!
 a3 Nu ska du få se hur det går när man driver med mej!
 a3 Jag kan klämma åt dem om dej, tills du svarar på min enkla fråga!
 a3 Ni två tjejer ska få veta vad det innebär att vara Joakim von Anka!
 a3 Och händer det nå't med pengabingen dras det från din lön, fröken Näbblund!
 a3 Ni ska få se att ni har en snille till storebror!
 a3 Vi får se!
 a3 Nu är det på tiden att jag testar lite nya metoder!
 a3 Jag ska nog visa de där djungeljönsarna vem som bestämmer!
 a3 Jag är på väg!
 a3 annars river jag ner hela byn med mina bara händer!
 a3 Jag kommer tillbaka!
 a3 Jag ska nog visa både dem och er vem som är djungelns konung!
 a3 Ingen ska få göra Joakim von Anka till åtlöje!
 a3 Jag skulle så gärna vilja skriva om nå'n betydelsefull person!
 a3 Den ska bli en lyckoamulett... till mej!

a3 Med hjälp av den här kronan ska jag bli rikast och mäktigast i världen.
 a3 Så gör jag ett tjusigt paket av henne!
 a3 Inget är oförstörbart för min magi, Joakim von Anka!
 a3 Du går aldrig säker för mej!
 a3 Nästa gång kniper jag kronan!
 a3 Vi tar hand om damen!
 a3 Hon ska inte besvåra er mer!
 a3 Vi tar hand om henne, som vi sa!
 a3 Nu ska jag visa von Anka att det finns fler än han som är listiga!
 a3 Jag ska skydda er, om vi stöter på den där hemska häxan!
 a3 Mej lurar ni inte!
 a3e Nej, nej! Göra av med dem!
 a3 Den här gången suddar jag ut allt ur ditt minne utom en enda liten detalj!
 a3 Se upp så du inte blir blåst!
 a3 så därför ska jag reparera ditt flygplan!
 a3 Du ska få en extra flundra i kväll!
 a3 Jag ska skriva ett brev till hennes farsa...guvernören i Jomoko!

Påståendesatsformade expressiver

a4e Nej då!
 a4 Bravo! Ni är allt rektorns duktiga små älsklingar!
 a4 Jag har aldrig sett på maken!
 a4 Äntligen är vår lycka gjord, pojkar!
 a4 Nu går det för långt!
 a4 Så roligt är det inte!
 a4 Tackar!
 a4 Så ska det gå till, grabbar!

a4 Jag är bara en ointressant gammal fattiglapp!
 a4 Hon är ju stark som än häst!
 a4 Hon är urfarlig!
 a4 Ja lite för säkra!
 a4 Häxornas tid är förbi!
 a4 Det är kul!
 a4 Jag gör inte av med pengar!
 a4 Ni måste skämta!
 a4 Jag är rik!
 a4 Detta är fasansfullt!
 a4 Hon är urfarlig!
 a4 Han minns oss!
 a4 Vi vet! Vi vet!
 a4e Rakt in i boet!
 a4 Jag törs knappt titta!
 a4 Du måste skämta!
 a4 Herr Anka! Äntligen är ni hemma!
 a4 Ja, det kan ni gott få veta!

Påståendesatsformade deklarativer

a5 Härmed utnämner jag var och en av er till Fil.Dr.... Driftig Duva!
 a5 Ni är avskedade!
 a5...och som bevis på stadens uppskattning, har jag nöjet att tilldela dej denna enkla belöning...
 a5e Ett livstidsförråd av extra lyxiga fågefrön!
 a5 Jag har nöjet meddela att du är min fånge!

Påståendesatsformade frågor

a6 Du envisas alltså?

a6 Och betala extra skatt, när det fanns gott om plats i den här lådan?

a6e Ja, varför inte?

a6 Det tror du, Magica?

a6 Ni tycker inte jag är träffsäker?

a6 Vad jag heter?

Frågesatsformade representativer

b1 Vem har sagt att jag är rädd?

b1 Måste man resa bort för att glömma?

b1 Hur kan man tappa minnet, om man aldrig har haft nå't?

b1 Kan man inte ens tappa minnet utan att du ska komma knatande och knycka Kajsa!

b1 Ja, inte sant?

Frågesatsformade direktiver

b2 Kan ni lämna ett bidrag till de stackars fattiga?

Frågesatsformade expressiver

b4 Skämtar ni?

b4 Vad?

b4 Varför skulle jag vilja prata med dej?

b4 Jaså?

b4 V-vad?

b4 Vad?

Frågesatsformade frågor

b6 Har ni ingen mat alls i huset?

b6 Vad är det...mjöl?

b6e Fågelfrön?

b6e Jobb?

b6 Var det fel med telefonautomaterna?

b6 Oj! Har ni sett?

b6 Vart tror du att de flyger med pengarna?

b6 Kan jag få en krona, pappa?

b6 Varifrån kommer de?

b6 Varifrån kommer de?

b6 Vad gör de med pengarna?

b6 Vem ligger bakom?

b6 Vem är den hemlighetsfulle duvmannen, som gjort vår stad så berömd?

b6 Varför träder han inte fram?

b6 Varför träder du inte fram?

b6 Har ni nå'nsin sett en så'n skattgömma, killar?

b6e Verkligen?!

b6 Vem är det som fördärvar oskyldiga djur till att utföra dessa skamliga illdåd?

b6 Vem är den samvetslöse boven, som lär sina banditduvor att stjäla från Ankeborgs barn och fattiga?

b6 Vart ska vi nu?

b6 Vad tänker du göra nu, farbror Kalle?

b6 Var är han?

b6 Vad står på här?

b6 Fåglarna som kretsar ovanför huset här...är de dina, månnstro?

b6e Vilka fåglar?

b6 Vad är det som låter? En flodvåg? En skenande buffelhjord?

b6e Vad nu då?

b6 Är det någon som vill tillägga något innan jag uttalar domen?

b6 Kan jag få ge fåglarna en krona till!

b6 Vill han testa min reaktionsförmåga?

b6 Varför svarar du inte?

b6...men varför väntade han inte på mej, som vi sa?

b6 Var är jag?

b6 Varifrån kommer de?

b6 Får jag gå nu?

b6 Vad är det?

b6 Tror du mej inte?

b6 Vad är din hemlighet?

b6 Öh? Har jag en tvilling?

b6 Gilbert! Är du frisk igen?

b6 V-vad är det där?

b6 Finns det nu två av dem?

b6 Vad bestämmer du nu att vi ska göra?

b6 Vill ni bli nerskjutna?

b6 Trodde du verkligen att vi skulle missa på så kort avstånd?

b6 Vilka är ni? Banditgänget Starka Sluskarna?

b6 Vilka är det som sköt på oss?

b6 Känner ni till honom?

b6 Hur ska vi göra det?

b6 Ville ni diskutera affärer?

b6 På baldakinen, menar du?

b6 Musse! Hur bromsar man en motorcykel i luften?

b6 Vad bryter de i den här gruvan...bomull?

b6 Långben! Vet du vad vi har landat på?

b6 Vad tänker du göra?

b6 Vem är den som för befälet...du eller jag?

b6 Vad är det för sätt?

b6e Ännu en låda från vår flackande bror?

b6 Vem har användning öfr en kanon på kontoret?

b6 Gjorde jag inte?

b6 Vad har ni haft för er här?

b6 Vad är du för en figur, till exempel?

b6e Sekreterare?

b6 Hur ska jag nå'nsin kunna bli rik med så'na sanslösa utgifter?

b6 Trodde du att vi två skulle klara av allting själva?

b6 Herr von Anka...vill ni ha en kopp kaffe?

b6 Ska ni lämna mina pengar i händerna på främlingar?

b6 Vad har du att erbjuda Quak-Quak-stammen i utbyte mot vår diamntgruva i Kachoonga?

b6 finns det mer värdefull mark här i trakten?

b6 Vad vill du mej?

b6 Menar du att framtiden bär med sej oanade faror?

b6 Menar du mej?

b6 Vad är nyckeln till din framgång?

b6 Är det där du har gömt den?

b6 Är det sant att du har en undangömd lyckoamulett?

b6e Men vilket?

b6 Samlar du mynt, Magica?

b6 Hur då?

b6 Varför finns det alltid en nästa gång?

b6 Öh! Tror ni?

b6e Urfarlig?

b6 Följer du med, farbror Joakim?

b6 Tror ni att polisen kanhålla henne fången?

b6 Vad kan hon ha gjort med honom?

b6 Vad ska du göra nu...bada i pengarna?

b6 Varför det?

b6 Vad kommer härnäst... tandborstglas av diamant?

b6 Har du inte gjort slut på växelpengarna än?

b6 Hur känns det nu?

b6 Vet du vem jag är?

b6 Vem har släppt ut dej?

b6 Var är ni?

b6 Öh! Var är jag?

b6 Vem är jag?

b6 Är det inte underbart?

b6e Sur?

b6 Hur har allt det här skrotet hamnat här?

b6 Minns ni det?

b6 Hm! Sa du lungt?

b6 Vad är det där?

b6e En jätte-hackspett?

b6 Vad gillar ni den servern?

b6e Skoj? Jaha!

b6e Boet?

b6 Får man rabatt om man betalar kontant?

b6 V-vad var det?

b6 Skjuter nå'n?

b6 Vad i all sin dar är detta?

b6 Var det mitt fel, Jocke?

b6 Är det nå't jag jan göra?

b6 Har du uppfunnit ett nytt superlim?

b6 Vad är det?

b6 Funkade inte vätskan?

b6e Veckor?

b6 Kan du förhöra oss på trigometriska hypotenusor och parallella parabler?

b6 Vad gör du där uppe, anka?

b6 Vad säger ni?

b6 Måste vi komma till stationen och identifiera nå'n?

b6 Känner ni den här figuren?

b6 Vad heter ni?

b6 H-hur vet du att hon heter Kajsa?

b6 Vad heter den tro?

b6 Vad ska vi göra för att bättra på hans minne?

b6 Känner du igen honom?

b6 Vem?

b6 Bor gubben med polisongerna här?

b6 Vad är det med honom?

b6 Får jag komma in?

b6 Kajs..jag menar vem är du?

b6 Är den i kväll?!

b6 Dröjer det länge innan vi når Port Placid, kapten Musse?

b6 Är nå't på tok, kapten?

b6 Är det ett sjörövarskepp?

b6 Kan det vara Svarte- Petter, den skummaste av alla skumma skurkar?

b6e Svängkanonen?

b6 Glömmer du att jag är guvernörens dotter?

b6e Vad nu?

b6 Vad gör du för nå't?

b6 Varför sa du inte att hon var så sjuk?

b6 Var är kaptenen?

b6 Hur har det gått till?

Imperativsatsformade representativer

c1 Låt se om den tål det där!

Imperativsatsformade direktiver

c2 Kom hit Zeus! Kom hit Hermes!

- c2 Öh... kom in!
- c2 Kom ut, så ska jag visa er!
- c2 Spar tid och energi!
- c2 ...och vart i världen era vingar än må bära er, så hedra alltid med stolthet er lärokällas namn...Kalle Ankas duvakademi!
- c2 Följ med, ungar!
- c2 Kom ihåg vad jag har sagt...lägg ut mynten så att de syns!
- c2 Titta på fåglarna, Tora!
- c2 Kom, lilla duva!
- c2 Ta min krona också!
- c2 Tänk!
- c2 Spring och växla den här tian i kiosken, lille Herbert!
- c2 Titta, ungar!
- c2 Nä, titta!
- c2 Kom in och titta på nyheterna!
- c2 Avveckla duvlaget!
- c2 Ta ner matlådorna!
- c2 Täck över burarna!
- c2 Göm allt som kan avslöja oss!
- c2 Följ efter duvorna!
- c2 Hjälp till med dörren!
- c2 Försvinn, era fjäderklädda förrädare!
- c2 Stick och tigg brödsbulor på torgen som era kusiner!
- c2 Ta skydd i stormkällaren, barn!
- c2 Var försiktig, farbror Kalle!
- c2 Skingra er!
- c2 Låt lagens långa arm sätta klorna i honom!
- c2 Gilbert! Se upp för stupet!
- c2 Släpp genast ut mej!
- c2 Gå in!
- c2 Skyll dej själv!
- c2 Ge plats för Stål-Långben!
- c2 Vänta!
- c2 Mamma, hjälp!
- c2 Dansa!
- c2 Skynda er!
- c2 Stå inte bara där!
- c2 Låt oss prata färdigt!
- c2 Känn hur det doftar!
- c2 Grr! Låt dem inte slippa undan!
- c2 Ta motorcykeln!
- c2 Raska på!
- c2 Håll foten på gaspedalen!
- c2 Var lugn, Musse, min fot får inte plats nå'n annanstans!
- c2 Leta i gruvan först!
- c2 Ta en hacka!
- c2 Öh---titta här!
- c2 Ta skydd!
- c2 Kom ihåg att jag är fin på att backa tåg!
- c2 Äsch, strunt i det!
- c2 Koppla av tåget och njut av maten nu!
- c2 Smaka du först,
- c2 Gå och packa flickor!
- c2 ...så mottag denna miniatyrtrumma som bevis på vår ständiga fred!
- c2 Säg mej hövding Boogerbooboo...
- c2 Äh, knip näbb med er!
- c2 Öppna porten!
- c2 Skicka ut er mäktigaste medicinman
- c2 Släpp mej!
- c2 Hör på här, du där!
- c2 Om ni har nå't vett i skallen, så strunta i era fåniga voodoo-gudar och sälj!

- c2 Se här!
- c2 Gå, vite anka, innan ett nötskal blir din nya hatt!
- c2 Sälj!
- c2 Låt mej skåda i benknotorna!
- c2 Skratta inte, Hortensia!
- c2 Se på hans blick!
- c2 Matilda! Titta!
- c2 Joakim! Sluta!
- c2 Gå tillbaka till lägret och stanna där!
- c2 Kom, Matilda!
- c2 Kör ut dem i djungeln!
- c2 Visa att ingen kan driva med Joakim von Anka!
- c2 Du måste hjälpa mej, von Anka!
- c2 Var nu inte så blygsam, von Anka!
- c2 Berätta allt om dej själv!
- c2 Var inte rädd, von Anka!
- c2 Halka ner i säcken, din häxa!
- c2 Ring polisen, Tjatte!
- c2 Skynda på!
- c2 Ja, häng med, din gamle snåljåp!
- c2 Gör av med lite pengar för en gångs skull!
- c2 Försvinn!
- c2 Håll er bakom mej, ungar!
- c2e Lugn, herr von Anka!
- c2 Lås in henne ordentligt och kasta bort nyckeln!
- c2 Ta inga risker!
- c2 Glöm bort hela saken!
- c2 så lossa repen en smula, innan jag kvävs!
- c2 Nä, ryck mej i stjärtfjädrarna!
- c2 Ge mej allting...i lyxförpackning!
- c2 Skicka tillbaka bilarna, farbror Joakim!
- c2 Kom hit, Palle!
- c2 Lukta på den, Joakim, så får du minnet tillbaka!
- c2 Hjälp mej, Palle!
- c2 Kämpa inte emot!
- c2 Andas in doften långsamt och minns!
- c2e Kombinationen till kassavalvet!
- c2 Lås in henne ordentligt och kasta bort nyckeln!
- c2 Ta inga risker!
- c2 Ja, om du tycker han är sur nu... så vänta bara tills han får räkningarna för alla de här prylarna!
- c2 Forsla bort det från pengabingen omedelbums!
- c2 Köp glasögon!
- c2e Eller en större boll!
- c2 Ta skydd!
- c2 Piff! Gör inte så där!
- c2 Vänta!
- c2 Om du vill fortsätta jobba för mej, så skaffa ett eget plan!
- c2 Se här!
- c2 Ta den där släggan, Sigge, och damma se'n till blomman med alla muskler du har!
- c2 Kom hit på momangen, Sigge!
- c2 Nu måste du spreja mej, innan herr von Anka hittar mej!
- c2 Kom igen om två veckor! Jag...
- c2 Säg vad du heter, så jag kan rapportera dej!
- c2 Låt honom bara vila
- c2 Påminn honom om att tre månaders hyra ska betalas nu, annars...

- c2e Lugn, farbror Joakim!
- c2 Skrik inte så!
- c2 Naturligtvis, men bekymra dej inte!
- c2 Låt mej presentera din kusin...
- c2 Tyst med dej, Snacko!
- c2 Håll näbben, Snacko!
- c2 Använd den gamla sick-sack-metoden!
- c2 Kör till!
- c2 Håll i er!
- c2 Hjälp!
- c2 Ta min hand!
- c2 Håll rak kurs en stund, Långben!
- c2 Anfall!
- c2 Tvinga det inte!
- c2 Sänk ner mej i det här repet!
- c2 M-men var försiktig!
- c2 Dra upp mej kvickt!
- c2 Ligg tyst och stilla bara!
- c2 Gå ner och kolla, Borstis!
- c2 Hoppa överbord!
- c2 Säg, vem är den här lilla damen egentligen?
- c2 Vänta!
- c2 Sätt ner mej!
- c2 Stick och lek med hajarna!
- c2 Hör du, din tomte!
- c2 Skaffa mej penna och papper!
- c2 Ta ratten nå'n!

Imperativsatsformade expressiver

- c4 Varsågod, lilla fröken!
- c4 Tänk om vi hittar kung Salomos gruvor också!
- c4 Var så god!

- c4 Tänk, vad spännande för läsarna!
- c4 Skydda dej själv, pappskalle!
- c4 Hjälp!
- c4 Hjälp!
- c4 Hjälp!
- c4 Hjälp! Ett getingbo!
- c4 Tänk om jag har lyckats!
- c4 Varsågod, Sigge!

Utropssatsformade direktiver

- d2e Ingen välgörenhet i mitt hus, tack!
- d2e Ditåt!
- d2e Farbror Kalle! Fort!
- d2e På honom!
- d2e Åt sidan!
- d2e Efter dem!
- d2e Vänster, Långben!
- d2 Bort med tassarna, era knähöga infödingar!
- d2 Tyst med dej!
- d2 Nej, vänta!
- d2 Upp med er, killar!
- d2 Nej! Sigge! Stopp!
- d2e Ingen panik, kompis!

Utropssatsformade expressiver

- d4 Goddag!
- d4 Åh, ni stackars hungriga barn!
- d4 Fy skäms, Horatius!
- d4 Tristan! Isolde!
- d4 Otroligt!
- d4 Vilka grejor!
- d4 Oh så sött!
- d4 Konstigt!

- d4 Fy!
- d4 Så`na befvädrade banditer!
- d4 Ve och fasa!
- d4 Arme mej!
- d4 Goddagens, gott folk!
- d4 Bzzz...visk...mummel...
- d4 Snälla mamma!
- d4 Hm! Intressant, på min ära!
- d4 Kvack!
- d4 En så`n rackarunge!
- d4 Gilbert!
- d4 Uschiamej!
- d4 Tack för hjälpen!
- d4 Adjö, fula Plump!
- d4 Ur askan i elden, Långben!
- d4 Välkomna mina herrar!
- d4 Strunt i mej nu!
- d4 Hövding tvåkrona!
- d4 God middag, vite främling!
- d4 Så söt han blev!
- d4 Äsch!
- d4 Magica de Hex!
- d4 Glörk!
- d4 Vid alla pepprade palsternackor...
- d4 Gäsp!
- d4 Suck!
- d4 Om jag bara kunde glömma!
- d4 Fnys!
- d4 Sån` t snack!
- d4 Stackars farbror Joakim!
- d4 Äntligen!
- d4 Svavelosande lavaströmmar!
- d4 Kalle! Knatte! Fnatte! Tjatte!
- d4 Nåja!
- d4 Åh nej!
- d4 Goddagens, herr von Anka, chefen!
- d4 Utmärkt!
- d4 V-vilken stjärnpilot!
- d4 Kära nå`n!
- d4 Rena rama rövarpriset!
- d4 Vilket ständigt slit!
- d4 Farbror Kalle!
- d4 Trevligt att råkas!
- d4 Oj, en så`n vacker stad!
- d4 Stackars farbror Kalle!
- d4 Så förfärligt!
- d4 Din genomskinlige lyckoknutte!
- d4 Tusen tack Kajsa!
- d4 Åh, vad jag ser fram emot att få träffa min far efter den långa och urtrista tiden i flickskolan!
- d4 Vid alla de sju haven!